

I. ARA DÖNEM'DEN ORTA KRALLIĞA (M.Ö. 2200-1950): MISIR DEVLETİNDE “YAYILMACI” İDEOLOJİNİN OLUŞUMU ve AŞAĞI NÜBYE'YE UYGULANIŞI *

Yrd. Doç. Dr. İzzet Çıvgın
Mardin Artuklu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

• • •

Öz

Çalışma, tarihteki kültürel karşılaşma (ticaret, öykünme, kolonileşme, fetih/ilhak) örnekleri ile bunların toplumsal ve siyasal değişmeye katkısını inceleyen makaleler dizisinin sekizincisini oluşturmaktadır. Metnin temel argümanı, Mısır Orta Krallığı'nın (MÖ. 2050-1750) güney/Nübye yönünde başlattığı kolonileşmenin tarihsel arka-planının “1. Ara Dönem”de (2200-2050) yaşanan fetret devri ve merkezî iktidarın krizi olduğudur. Eski Krallık (2700-2200) rejiminin çözüldüğü ve kraliyet otoritesindeki zafiyetten dolayı Mısır eyaletlerinin merkezden bağımsızlaştığı bir ortamda, sarayın ekonomik ve siyasal tekeli kırılmış, doğal kaynakların merkez yerine taşraya aktığı yeni bir düzen kurulmuştur. Bu yerleşmenin (âdemimerkeziyetin) kalıcı olmamasının nedeni ise, Mısır devlet ideolojisinde siyasal birliğin ve merkeziyetçi hiyerarşinin “ideal” görülüp kutsanmasıdır. Ara dönemler, aşılması gereken, istikrarsızlık ve bereketsizlik üreten “kaotik” zamanlardır. Orta (Herakleopolis) ve Yukarı Mısır'da (Thebai) ortaya çıkan yerel iktidar odakları, bu anlayış doğrultusunda Eski Krallık düzenini yeniden kurmak (“ideal”i yakalamak) için birbirleriyle kıyasıya mücadele etmişlerdir. Değişen, *Ara Dönem*'de siyasal birlik için zorunlu kabul edilen “genişleme”nin Orta Krallıkta sınır güvenliği, siyasal istikrar ve daha fazla servet birikimi için sürdürülmesidir.

Anahtar Sözcükler: 1. Ara Dönem, Mısır Orta Krallığı, Aşağı ve Yukarı Nübye, Medjay ve C-Grup Kültürleri, Kerma Kültürü i

The First Intermediate Period and the Early Middle Kingdom (2200-1950 BC.): Origins of Ancient Egyptian Imperialism in Lower Nubia

Abstract

This study is the 8th of an article series dedicated to cross-cultural encounters (trade, emulation, colonization, conquest) as a primary cause of social and political change. Its purpose is to examine the complex relationship between Ancient Egypt and Nubia *during the First Intermediate Period and Early Middle Kingdom* (2200-1950 BC). The author of the present study see troubled times of the *First Intermediate Period* (political unrest, civil war, lack of central authority, emergence of local warlords, years of warfare and strife) as a stimulus of the colonization and the later conquest of Nubia. The Middle Kingdom, which emerged from the “chaos” of the First Intermediate Period, is marked by an increase in foreign trade and wealth. It's a return to classical order: The Egyptian state was reconsolidated. However, unlike the Old Kingdom, the new political elite pursued an aggressive foreign policy, colonized Lower Nubia and undertook building projects including military fortresses and mining quarries.

Keywords: First Intermediate Period of Egypt, Middle Kingdom of Egypt, Lower and Upper Nubia, Pan-Grave and C-Group Cultures, Kerman Culture

*Makale geliş tarihi: 12.03.2014
Makale kabul tarihi: 22.04.2015

I. Ara Dönem’den Orta Krallığa (M.Ö.2200-1950): Mısır Devleti’nde “Yayılmacı” İdeolojinin Oluşumu ve Aşağı Nübye’ye Uygulanışı

Giriş

Mezopotamya ve Mısır, dünyanın en eski iki uygarlık merkezidir. İkisi de, MÖ. 4. binyıl sonlarından itibaren eşitlikçi köy toplumları olmaktan çıkmış; yazılı kayıt yöntemini ve bürokratik merkeziyetçiliği icat etmişlerdir. İkisi de, doğmakta olan devlet otoritesini meşru ve görünür kılıp somutlaştırmak için kamusal alanı anıtsal taş binalar ve sıradan insanların erişemeyeceği (hammaddesi genelde ülke dışından gelen) lüks objelerle donatmış; böylelikle yöneticiler ile tebaa arasına sınır çekmişlerdir. Tarımsal artı-ürün sayesinde biriktirilen servet, iki örnekte de *gösterişçi tüketime* (*conspucious consumption*) gitmiş ve siyasal seçkinlerin iktidarını taçlandıran “yüksek kültür”ün inşasına hasredilmiştir. İki coğrafyada da, kamusal alanın, dolayısıyla uygarlığın yaratılmasını mümkün kılan unsur ticarettir. Hem Mezopotamya hem Mısır’da, tapınak, saray ve anıt-mezar inşaatlarında kullanılan taş bloklar ile statü işareti sayılan lüks malların (*status goods*) üretildiği metaller ve değerli taşlar komşu bölgelerde bulunduğundan, ticari yolların güvenliğini sağlamak devlete düşmektedir.

Hammadde bakımından zengin coğrafyalarda yaşayan toplumlar, MÖ. 4. binyıl sonu ile 3. binyıl başında Mısır-Mezopotamya seçkinlerinin talep ettikleri malları ve hammaddeleri hazırlayıp dolaşıma sokabilecek siyasal örgütlülükten yoksundular. Hem taş/maden ocaklarını işletmek hem de (bunlar yerliler tarafından işletiliyorsa bile) üretilen malları/hammaddeleri Aşağı Dicle-Fırat ile Aşağı Nil’e getirtmek için, komşu bölgelere bu işleri üstlenecek ehil araçlar göndermek gerekiyordu. Mısırlıların Doğu Akdeniz kıyılarından mal akışını garanti etmek için Filistin’de (Çıvgın, 2014a), Sümerlerin Anadolu-Suriye ve İran mallarına ulaşmak için Kuzey Mezopotamya’da ticari üsler-istasyonlar-koloniler ve ileri karakollar kurmalarının (Sundsdal, 2011) altında yatan neden

buydu. Ortada, erken uygarlıkların *merkez*, henüz uygarlıkla tanışmamış olup ticari/kültürel alış-verişler sonucunda *karmaşık toplum* özellikleri göstermeye başlayan komşu bölgelerin *periferi/çevre* konumunda bulunduğu bir ticari işleyiş vardı. Ancak buradaki *merkez-çevre* ilişkisi, askeri ve siyasal bir hâkimiyet içermez. *Merkezin* (Mezopotamya-Mısır) erken ticarete oynadığı aktif ve karar verici rol, ona sonraları siyasal üstünlük kazandıracak olsa da, uygarlık henüz yayılmacı bir dış siyaset uygulayamamaktadır.

Akkad Kralı Sargon'un başlattığı Mezopotamya yayılmacılığı, uygarlığın doğum anından kabaca 1000 yıl (MÖ. 3300-2300) sonra gerçekleşmiştir. Mısır ise, Mezopotamya "kent-devlet"lerinin aksine, "bölgesel devlet" (*territorial state*), "makro-devlet" ya da "ülke-devlet" (*country-state*) olarak örgütlendiği ve en baştan beri Aşağı Nil Havzası'nın bütününe hükmettiği halde, hâkimiyet alanını "Kemet" dışındaki topraklara doğru genişletmeyi ancak MÖ. 2. binyılın ikinci yarısında başaracaktır.

Mısırlılar ülkelerini iki farklı sözcükle tanımlarlar. 1- *Kemet* ("Kara Toprak"), ülkenin Nil taşkınlarından sonra siyah alüvyonla kaplanmasına işaret eder. 2- *İki Ülke* adlandırması ise, önce birbirinden bağımsız biçimde örgütlenen Aşağı ve Yukarı Mısır'ın 4. binyıl sonunda siyaseten birleşmesine vurgu yapar (Çıvgın, 2014b: 17-18). 3 binyıllık Mısır uygarlığının her bir evresi, dış ticaret/siyaset açısından farklı yöntemlerin keşfiyle ilerlemiştir. *Erken Krallık* (3100-2700), siyasal kurumsallaşma (devletleşme) yolunda atılan dev adımlarla şekillenirken, komşularla kurulan "eşitlikçi ticari ilişkiler" sayesinde ülkeye giren mallar-hammaddeler kamusal alanın inşasına hasredilmiştir. Kamu binalarında taş yerine hala kerpiç kullanılıyorsa da, devlete bağlı zanaatkârların değerli taşlardan ürettiği takılar, kral mezarlarındaki metal objeler ve sarayda ithal yiyecek-içecek tüketildiğini kanıtlayan egzotik kaplar/çömlekler, seçkinlerin kendilerini halk katmanlarından belirgin biçimde ayırt ettiklerini gösterir. Mısır, *ön-devletten* ("proto-kingdom") *erken devlete* geçtiği bu çağlarda, güneyden (Sahra-altı Afrika ile Yukarı Nil boylarından) gelen yabancı mallara *Aşağı Nübye* yerleşimleri (Nil'in 1. ve 2. çağlayanları arasındaki bölge) aracılığıyla sahip olmuştur. Ancak Mısır devleti, gücünü artırdıkça Aşağı Nübye "şeflik"leri/*ön-krallıkları* üzerine askeri sefer düzenleyerek (MÖ. 2800) 1. Çağlayan'ın güneyinde Mısır'dan bağımsız siyaset yürüten yerli kültürlerin sonunu getirmiştir (Çıvgın, 2014b: 29-33).

Eski Krallık (MÖ. 2700-2200), Mısır devletinin kuruluşunu tamamlayıp olgunlaştığı dönemin adıdır. Aşağı Nil uygarlığının *Altın Çağ* yaşadığı bu devirde, taşınır lüks malların imalatı/ithalatı artmış; kerpiç bina inşaatlarından ibaret olan "gösterişçi tüketim" yeni bir evreye girmiş, görkemli taş binalarla zirveye ulaşmıştır. 4. Hanedan'ın 2. kralı Khufu'nun (Yunanca Keops: MÖ.

2600-2570) adını taşıyan piramidin boyutu, Mısır uygarlığının birkaç yüzyıl içinde hangi noktaya geldiği göstermeye yeter: *Büyük Gize Piramidi* denen bu anıtsal eserin inşasında ortalama ağırlıkları 2-3 ton olan 2,3 milyon adet taş blok kullanılmıştır. Bu taşların çıkarılıp yontulması ve inşaat alanına taşınıp üst-üste dizilmesi kuşkusuz uzun yıllar almış, binlerce kişinin emeğinin bir araya getirilmesini gerektirmiştir. *Eski Krallık*, ülke içi ve dışındaki taş/maden ocaklarını işletme, bunları uzak diyarlardan inşaat bölgelerine büyük tekneler ya da kızaklarla taşıma, ayrıca saraylarda/tapınaklarda kullanılacak ritüel nesnelere ve lüks malları büyük çaplı ticari seferler düzenleyerek Mısır'a getirebilme gücüne sahiptir.

Lübnan'dan ithal ettiği kereste ile inşaat malzemesi, tekne ve mobilya üreten Eski Krallık, güneyden (Nübye yönünden) altın, abanoz, fildişi, reçine, tütüsü, vahşi hayvan postu ve canlı hayvan getirtmiştir. Nübye, "lüks mal" kategorisine giren bu malların büyük kısmının üreticisi değil geçiş noktasıdır. Ancak Nübye'de üretilen ve Mısır'da talep edilen mallar da vardır: kayık ve inşaat malzemesi üretiminde kullanılan kereste, sığır, hurma, *doum palmyesi* cevizi vb. (Smith, 1998: 257). Nübye'den gönderilen kervanların büyüklüğü, buradan tek seferde 300 eşek yükü mal getirildiğini nakleden kayıtlardan izlenebilir.

Harita 1: Eski Mısır, Akdeniz kıyıları ile Nil'in 1. Çağlayanı arasında konumlanır. Aşağı Nübye ya da Eski Mısırca adıyla *Wawat*, 1. ve 2. çağlayanlar arasındaki toprakları kapsar. Yukarı Nübye (Eski Mısır dilinde *Kush*) ise, 2. ve 6. çağlayanlar arasındaki coğrafyayı tanımlar (Kaynak: Gilbert, 2008: 64).

1. Mısır'da 1. Ara Dönem (MÖ. 2200-2050); Nübye'de Yerel "Şeflik"ler

Eski Krallığın sonuna doğru (MÖ. 23. yüzyılda), Aşağı Nübye'de 500-600 yıl aradan sonra yeniden yerli *şeflikler/ön-krallıklar* doğmaya başlamış; hatta İrtjet, Setju ve Wawat adlı yerel şeflikler birleşme eğilimine girmiştir. Ancak Mısır devleti birleşmeye izin vermeyecek, düzenlediği *cezalandırma seferleri* ile yerli "şef"leri korkutup onları itaat altına alacaktır. MÖ. 2800-2200 arasında Aşağı Nübye nüfusu dramatik düzeyde azalmış, gidenler Doğu Çölü (Kızıldeniz-Nil arası) ile güneyde 3. Çağlayan civarına (Kerma Havzası'na) akmışlardır. Bu gelişmeler, Nübye'de 3700-2800 arasında tutunan yerleşiklik düzeyi yüksek tarım kültürünün sonunu getirmiş, yakın çöllerde yarı-göçebe ve otlatıcı yaşam tarzının yaygınlaşmasını teşvik etmiştir. Aşağı Nübye kıyıları boşalırken, yakınlarda Doğu Çölü'nde gezinen savaşçı Medjay göçebeleri Mısır ordusunun ve güvenlik birimlerinin hizmetine girmektedir. Mısır'ın kültürel ve ekonomik nüfuzundan kaçıp 3. Çağlayan bölgesindeki Kerma Havzası'na (Yukarı Nübye) sığınanlar ise, orada kurumsallaşma düzeyi sürekli artan ve nihayet MÖ. 2. binyıl ortalarında gerçek bir devlete dönüşecek olan Kerma Krallığı'nın kuruluşuna katkı sağlamışlardır.

Tarihler (MÖ.)	Mısır/Kemet: İki Ülke	Aşağı Nübye	Yukarı Nübye
3100-2700	Erken Hanedanlar (1. ve 2. Hanedan)	A-Grup Kültürü	Neolitik Çağ
2700-2200	Eski Krallık (3-6. Hanedanlar)	Nüfus muazzam düzeyde azaldı, yerleşim izi yok.	Erken Kerma
2200-2050	1. Ara Dönem (8-11. Hanedanlar)	C-Grup Kültürü	Erken Kerma
2050-1750	Orta Krallık (11-13. Hanedanlar)	C-Grup Kültürü; Mısır kolonileri	Orta Kerma
1750-1540	2. Ara Dönem	C-Grup Kültürü; Kerma Nüfuzu	Klasik Kerma
1540-1070	Yeni Krallık	Mısır Emperyalizmi	Mısır Hâkimiyeti

Tablo 1: Bu kronolojik tablo, Mısır ile Aşağı ve Yukarı Nübye kültürlerinin dönüşümünü ve bölgeler-arası güç dengelerinin evrimini göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Ana referans, Mısır Tarihi'nin dönüm noktalarıdır.

1.1. Aşağı Nübye'de Yerleşik "C-Grup Kültürü" (MÖ. 2200-1500)

Aşağı Nübye'deki ilk kazıları yürüten Reisner (1862-1947), 1. ve 2. çağlayanlar arasındaki topraklarda bulunduğu maddi kültür unsurlarını eskiden yeniye alfabetik sırayla sınıflandırmış ve köy toplumundan daha karmaşık/hiyerarşik toplum düzenine geçişi temsil eden en eski yerli kültüre "A-Grup kültürü" (3700-2800) adını vermişti. A-Grup yerleşimleri 2800'den sonra boşaltıldı, bölgede 2200'e kadar da köy toplumlarını aşan yeni bir *karmaşık kültür* doğmadı. Eski Krallığın siyasal krize girdiği dönemlerde ise, Aşağı Nübye nüfusu yeniden arttı ve bölgede A-Grup ile etnik açıdan akraba olduğu sanılan yerli bir kültür ("C-Grup Kültürü": 2200-1500) boy verdi (Çıvgın, 2014b: 21, 39).

A-Grup ve C-Grup yerleşimleri pek çok açıdan farklıdır. C-Grup'ta mezarlar geniş, mezar hediyeleri boldur. Çömlek stilleri benzerlik gösterse de, C-Grup yerleşimlerinde çanak-çömlek çeşitliliği daha fazladır (Buzon, 2011: 24-25). Aynı topraklarda ama ayrı zamanlarda hayat bulan iki kültürün Mısır uygarlığıyla kurduğu ilişki de Mısır'ın geçirdiği toplumsal ve siyasal dönüşüme bağlı olarak şekillenmiştir. 1- MÖ. 4. binyıl sonu – 3. binyıl başında, Nübye (A-Grup) ve Mısır kültürleri arasında eşitlikçi ticari ilişkiler kurulmuştu. Ama Mısır'ın tek bir otorite altında birleşip uygarlık-devletlilik evresine geçmesi ve güney komşularına bağımsız siyaset alanı bırakmaması sonucunda, Nübye *şeflikleri* birleşip devletleşme fırsatı bulamadan tarih sahnesini terk ettiler (2800). Bu, bölgedeki yerli kültürün sonunu getiren bir gelişmedir. 2- MÖ. 2300-2200'lerde Aşağı Nübye'de yeniden "şeflik"ler/ön-krallıklar belirmeye başladı ama Mısır'ın Eski Krallık dağılmadan hemen önce uyguladığı saldırgan dış politika kalıcı sonuçlar verdi ve C-Grup önderleri de (uzak atalarının başına geldiği gibi) devletli topluma geçemediler. 3- *I. Ara Dönem*'in Mısır'da yarattığı dağınıklık, (Doğu Çölü'nde ya da Nil kıyılarında ikamet eden) Nübyeli savaşçılara siyasal birliğe odaklanma fırsatı sunmuştu. Ama onlar iktidar savaşlarıyla parçalanmış Mısır'daki rakip kral adaylarının ordularında saf tuttular ve kriz anında bile Mısır siyasal evrenine bağımlı kalmaya devam ettiler.

C-Grup yerleşimleri *Eski Krallık* dağılırken kurulmaya başlamış; *I. Ara Dönem* (2200-2050), *Orta Krallık* (2050-1750) ve *2. Ara Dönem* (1750-1540) boyunca Mısır devletinin görece zayıflığı sayesinde varlığını sürdürmüş ve Yeni Krallığın Aşağı Nübye'nin bütününe ilhak etmesiyle de tarihten silinmişlerdir (1500). C-Grup kültürünün temeli, otlatıcılık ve tahıl tarımıdır. Mısır'da olduğu gibi Aşağı Nübye'de de tarımsal verimliliğin kaynağı yılın belli zamanlarında tarlaları su altında bırakan taşkınlar ve taşkın suyunu içerideki tarım alanlarına ulaştıran kanallardır. Erken C-Grup (2200-1950) evleri (zemine dikme

çakılarak inşa edilen derme-çatma barakalar ve yuvarlak planlı küçük taş kulübeler), kalıcı ikamete uygun değildir. Geç dönemin (1950-1600) yapı malzemeleri ise daha dayanıklıdır: Ev inşaatında kerpiç tercih edilmiş, yerleşimin çevresine de kalın taş duvarlar örülmüştür. Bölge nüfusunun en aza indiği dönemde (2800-2200) Aşağı Nübye halkı göçebe-otlatıcı yaşam tarzını benimsediği için, Nil kıyılarında yerleşim izine rastlanmaz. Erken C-Grup, yerleşik kültüre doğru ilk adımdır; Geç C-Grup yerleşimleri ise, sürekli yaşam alanı olarak tasarlanmıştır. Bunların içinde evler, tahıl ambarları, depolar, un değirmenleri, fırın, bira imalathanesi ve ağıl gibi “süreklilik” belirten birimler bulunur. Mısır kayıtları sayesinde, C-Grup yerleşimlerinin *heka* adı verilen siyasal önderler tarafından yönetildiğini biliyoruz. *Kral* unvanını hak edecek kadar kudretli değillerse de, bu insanları en azından birer “şef” olarak tanımlamak mümkündür (Buzon, 2011: 25). Bu verilerin ortaya koyduğu gerçek, 1000 yıl önceki A-Grup toplumu gibi, C-Grup kültürünün de *şeflikten devlete* geçemediğidir.

Mısır’da Orta Krallığın yıkıldığı ve 2. *Ara Dönem*’in başladığı dönemlerde (1750), Aşağı Nübye, yarı-göçebe sığır otlatıcılarının eseri olan yeni bir kültürle tanıştı. Kızartma tavasını andıran sığ-yuvarlak mezarları nedeniyle *Tava-Mezar kültürü* denen ve “yerleşik” C-Grup kültürüyle ortak/yakın mekânları paylaşan bu kültürün izleri, Mısır’da 2. *Ara Dönem*’in sonuna ve Yeni Krallığın kuruluşuna (1500) dek uzanır (Graves, 2010: 5). Tava-mezarları yapanlar herhalde Nil ile Kızıldeniz arasında (kıyılarda, çöllerde ve kurak tepelerde) yaşayan, Mısırlıların *Medjay* adıyla tanımlandığı, savaşçı eğilimlerinden dolayı Mısır devletine askerlik ve polislik hizmeti sunan göçebe toplumlardı. İskelet analizleri, C-Grup ve Medjay toplulukları arasında önemli fiziksel farklar olduğunu gösterir (Buzon, 2011: 25). Medjay, Eski Krallığa ait kayıtlarda da geçen bir terimdir. Öyleyse, *Tava-Mezar kültürü* 1750 civarında görünür olmaya başladıysa bile, bu mezarlarda yatan göçebelerin ataları Doğu Çölü’nü çok daha eski devirlerden beri mesken tutmaktaydılar.

1.2. Yukarı Nübye’de “Kerma Kültürü” ve Kush Krallığı (MÖ. 2500-1450)

Aşağı Nübye, biri yerleşik diğeri göçebe iki kültüre ev sahipliği yaparken, Yukarı Nübye (3. Çağlayan nahiyesindeki Kerma kenti çevresi) başka bir kültürle tanıştı. *Kerma kültürü* (2500-1450), Mısırlıların *Kush* olarak adlandırdığı ahalinin karmaşık topluma doğru ilk büyük atılımı ve Nübye devletleşmesinin de merkezidi. Kermalılar, 3. binyıl ortalarından beri tahıl üretmiş, besicilik yapmış, kanallar açarak Nil kıyısında yaşamının avantajlarından en iyi şekilde faydalanmış ve bunların doğrudan sonucu olarak

tarımsal artı ürün (servet) birikimine giden yolu açmışlardır (Buzon, 2011: 25-26).

Kush ülkesinin *karmaşık toplum* olma yolunda ilerlediğini gösteren ilk belirtiler, *Erken Kerma Dönemine* (2500-2050) tarihlenir. Daha bu dönemde bile, değerli hediyeler barındıran mezarların büyüklüğü ve mezar hediyelerindeki eşitsiz dağılım, Kerma'da *tabakalı/hiyerarşik toplumun* ortaya çıkmaya başladığına işaret etmektedir. Kerma, 2400'de kasaba boyutuna ulaşır; *Orta Kerma Devrinin* (2050-1750) ilk yarısına ait Mısır kayıtlarına bakılırsa, burada *Kush Krallığı* olarak bilinen bir "siyasal güç merkezi" doğmak üzeredir. Kerma kentinin 4 km dışında bulunan ve içinde yüksek statü sahibi kişilerin de yattığı tümülüs-mezarların boyutu, bu devirde daha da büyümüştür. Bunların içinde 30 metre çapında olanlar vardır ve buralara defnedilen seçkinlerin cenaze törenlerinde çok sayıda sığır kurban edildiği anlaşılmaktadır. Araştırmacılar, bu "anıt-sal-tümülüsler"e, Kerma'nın ilk ön-krallarının/şeflerinin gömüldüğünü öne sürmüşlerdir. Seçkin mezarları, *Klasik Kerma* devrinde (1750-1500) maksimum genişliğe ulaşır; arkeologların sağladığı asıl şaşırtıcı veri ise, bu çağlarda sığır yerine insan kurban etme geleneğinin yaygınlaşmasıdır. Her biri 90 metre çapında olan en geniş 3 Kerma mezarının iç hacimleri, Mısır piramitlerindeki mezarların iç hacminden geniştir ve bunların merkezindeki koridora 100'den fazla insanın canlı canlı gömüldüğünü (kurban edildiğini) gösteren kanıtlar vardır. Herhalde Kerma kralları artık gerçek birer "devlet başkanı"na dönüşmüşlerdi ve sahip oldukları mutlak/tanrısal iktidara yaraşır biçimde öte dünyaya en değerli hediyeyle (insan kurban edilerek) uğurlanıyorlardı (Hafsaas-Tsakos, 2009: 57-59).

Kent yöneticilerine ait olduğu sanılan mezarlar, Kerma'da *hiyerarşik merkezileşmenin* başladığının temel kanıtını oluştururlar. Kerma kazılarını başlatan, Mısır ile Nübye'de 25 yıl (1907-1932) çalışan ve Kuzeydoğu Afrika'da uygarlığa dair ne varsa Mısır kaynaklı olması gerektiğine inanan Reisner, Kerma'nın bir *Mısır ticari üssü* ve mezarda yatanların da *Mısır memuru* olduklarını sanmıştır. Alman F. Hintze'ye göre ise, Kerma, *Kush krallarının* yönetim merkezidir ve ölen krallar (kent'in simgesel önemi nedeniyle) mutlaka buraya gömülmüşlerdir (Harkless, 2006: 85-86).

Kerma Krallığı'nın "gerçek bir devlet"e dönüşmesi için 2. binyılın ikinci çeyreğini (*Klasik Kerma Dönemi*) beklemek gerekir. Kerpiç evlere, anıtsal tapınaklara ve savunma amaçlı kalın surlara sahip olmasından anlaşılabilceği gibi, Kerma yerleşimi de "kent"e doğru evrim geçirmektedir. Kerma nüfusunun büyük kısmının kent duvarları dışında ikamet etmesi (Buzon, 2011: 26), yerleşimin zaman içinde çekim merkezi haline geldiğini ve çevreden göç alarak büyüdüğünü kanıtlar. *Kerma kültürü*, 2. binyılda aynı adlı havzadan çok daha

geniş bir alana yayılmış; kuzeyde 2. Çağlayan ile güneyde Argo Adası arasındaki bölgeyi kapsamaya başlamıştır (Harkless, 2006: 85).

Mısır kayıtlarından, Yukarı Nübye'nin bu dönemde tek bir siyasal otorite (Kush Krallığı) altında birleştiği anlamı çıkmaktadır. Mısır'ın 12. (Orta Krallığın 2.) Hanedanı'na (1991-1800) mensup I. Senusret (1971-1926) ile III. Senusret'in (1878-1839) 2. Çağlayan bölgesinde sur inşa ettirmelerine bakılırsa, Mısır kralları Kush'tan gelebilecek akınları hesaba katarak ülkelerini bu tür tehditler karşısında güçlü kılmanın yollarını aramışlardır. Bu dönem metinlerinde Yukarı Nübyelilerden öyle çok söz edilir ki Kush Krallığı'nın kuzeydeki kudretli komşusuna korku salacak denli kurumsallaşmış olduğu hemen anlaşılır (Buzon, 2011: 26). Gerçekten, Mısır'da 2. *Ara Dönem* (1750-1540) yaşanırken, Kush Krallığı krizden yararlanıp Nübye'nin bütününe hâkim olmuş ve Mısır'ı işgal etmiştir. Ancak bu geçici başarı haricinde, Nübye genel olarak görkemli Mısır uygarlığının yörüngesinde kalmış; ürettiği yerel kültürleri homojenleştirip siyasal birliğini kuramamıştır.

Mısır uygarlığının Nübye toplumları üzerindeki siyasal/ekonomik/kültürel nüfuzunun başta gelen nedenlerinden biri de, Kuzeydoğu Afrika nüfusunun dengesiz dağılımıdır. Mısır ve Nübye uzmanları, MÖ. 2000'lerde Orta-Aşağı Nil topraklarında kurulan yerleşimlerin sayılarına ve büyüklüklerine bakarak nüfus tahminlerinde bulunmuş ve çok çarpıcı sonuçlara ulaşmışlardır. Buna göre, çalışmamızın odağını oluşturan dönemlerde, Mısır'da 3,5 milyon, Aşağı Nübye kıyılarında 20 000 ve Yukarı Nübye'de (Kerma Havzası'nda) 200 000 insan yaşamıştır (Smith, 1998: 281).

1.3. Aşağı ve Yukarı Nübye Toplumları Arasında Etnik Bağ ve Kültürel Etkileşim

Nübye topraklarının 3. binyıl sonları ile 2. binyılın ilk yarısında üç kültür tarafından iskân edildiğini gördük. Bu üç toplumun meta alış-verişi yapmış, kültürel etkileşime girmiş ve teknik bilgilerini birbirlerine aktarmış olmaları muhtemeldir (Graves, 2010: 7). Bunlar, ortak atalara sahip (etnik bakımdan akraba) halklar da olabilirler. *Tava-Mezar kültürünü* yaratan göçebeler gibi, *yerleşik Kerma kültürünün* üyeleri de savaşçıdır. 1000 yıllık tarihinde 20 000'den fazla ölüyü barındıran Kerma mezarlarında bolca savaş malzemesi (ok uçları, tunç hançerler ve kısa tunç kılıçlar) bulunmuştur. Otlaticılık üç kültüre de rengini veren temel ekonomik etkinliktir. Ne yazık ki yazılı belge yokluğundan dolayı üç kültürün kendilerini, birbirlerini ve Nübyeli olmayan toplulukları nasıl tanımladıklarını bilemiyoruz. Ancak Aşağı ve Yukarı Nübye'de gerçekleştirilen kafatası analizleri, iki bölgede yaşayan toplumlar arasında büyük fiziki farklar olmadığını göstermiştir. Biyolojik yakınlıkları bir yana, Erken C-Grup ve Kerma maddi kültürleri, gözle görülür benzerlikler

sergilemektedir. İki bölgedeki ölü gömme pratikleri ve ceset pozisyonları neredeyse aynıdır (Buzon, 2011: 26, 29).

Mısır-Nübye çalışmalarının önemli ismi W. Y. Adams, 1977'de yayınladığı kitabında, Aşağı ve Yukarı Nübye halklarının ortak atalara sahip *kültürel kuzenler* olduğunu öne sürmüştür. Merhum Kanadalı antropolog Trigger'ın vardığı sonuç da, *C-Grup kültürünün* "Nübye'nin bütününe yayılmış Kush ailesi"nin bir parçası ve yansıması olduğudur. Öyleyse, Aşağı Nübye'ye *A-Grup kültürünün* silinişini izleyen devirlerde yerleşen C-Grup halkı, Kerma Havzası'ndan göç etmiş olabilir. Ancak benzerliklerine ve etnik yakınlıklarına karşın iki bölgedeki maddi kültürü birbirinden ayırt edebiliyoruz. Aşağı Nübye, coğrafi konumu dolayısıyla hem Yukarı Mısır hem Kerma etkisine açıktır. C-Grup halkı, kimliğini bu ikili etki altında tanımlamış olabilir; zira Kerma'nın güçlenip Aşağı Nübye'yi işgal ettiği 2. binyıl ortalarında bile, 1. ve 2. çağlayanlar arasındaki kültür Kerma'dakinden farklıdır. Sonuçta iki komşu bölgenin kültürel etkileşim içinde olduğu, ama *Nübye kimliğinin* yine de farklılıkları saptanabilir iki (*Medjay*ları eklersek üç) kültür tarafından temsil edildiği söylenebilir. Çünkü 2. binyıla ait arkeolojik bulgular ile yazılı kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla, C-Grup toplumu, Mısır'dan sürgün edilenler, Kerma kökenli göçmenler ve Medjay göçebeleri, Aşağı Nübye'de *bir arada ama farklılıklarını muhafaza ederek* yaşayabilmişlerdir (Buzon, 2011: 30, 32).

1.4. Mısır Eski Krallığı'nın Çöküşü ve 1. Ara Dönem'le Gelen Yerelleşme

Eski Krallık, merkezi otoritenin zayıflaması ve valilerin âdemimerkeziyetçi talepleri nedeniyle MÖ. 22. yüzyılda tedricen yıkıldı ve Mısır'da *1. Ara Dönem* (2200-2050) boyunca "fetret devri"ni aşabilecek güçte bir hanedan belirmedi. Mısır devlet ideolojisinde, *Ülke* iki parçanın (Aşağı ve Yukarı Mısır) birleşmesi sonucunda vücut bulduğu için, bu parçaların Kurucu Kral Narmer'den (MÖ. 3100) önce olduğu gibi bağımsız birimlere dönüşmesi *kaos* işareti sayılır ve *ara dönem* olarak adlandırılan geçiş süreçlerinin bir an önce sona ermesi dilenir. Üç-binyıllık Eski Mısır Tarihi'nde toplam üç *ara dönem* yaşanmış; Bunların ilki Eski Krallığın, ikincisi Orta Krallığın ve üçüncüsü de Yeni Krallığın sonunu ilan etmiştir. Hemen anlaşılabilir gibi, Eski-Orta-Yeni krallıklar, *İki Ülkenin* birliğini, dolayısıyla siyasi istikrar ve bütünleşme dönemlerini simgeler; "Ara dönemler" ise, birden fazla kral adayının yerel iktidar adacıkları ile yetinip ülkenin bütününe söz geçiremediği fetret devirlerinin adıdır. Tanrılarca kutsandığı için "ebedi" olduğu varsayılan Mısır devletinin her ara dönemden sonra eski formuyla vücut bulacağına inanılsa da, *fetret devirleri aslında iktidar ideolojisinin tazelenmesine ve her krizden sonra yeni bir devlet felsefesinin doğumuna hizmet etmişlerdir.*

Öyleyse, Orta Krallık Eski Krallığın devamı olduğu kadar, bir daha ara-dönem yaşamamak adına geliştirilen *yepyeni ayakta kalma stratejilerinin* de eseridir. Aynı şey, 2. *Ara Dönem*den sonra Orta Krallık değerlerini yaşattığı iddiasındaki Yeni Krallık için de geçerlidir.

Mısır toplumsal belleğini ve kraliyet ideolojisini biçimlendiren olgu “siyasal birlik ideali”dir. Mısırlıları birliği kutsamaya götüren temel korku/endişe ise, “uzun soluklu kaos ve bölünme” tehdididir. Düzenin ülkeyi terk etmesi ve kaosun her yeri sarması, toplumsal uyum kadar “Nil’in getirdiği bereketin de kaçması” anlamına gelir. Mısır Krallığı’nın kuruluşu *İki Ülke*’nin birleşmesine dayandırıldığı için, siyasal birlik söylemi eskidir ve devletin doğum anına kadar gider. Ancak birliği daha da değerli kılan ve onun özenle korunması gerektiği inancını besleyen, ara dönemlerdeki *bölünme* (merkeziyetçi örgütlenmenin çöküşü) olmuştur.

Bölünme, Mısır’ın iki ya da daha fazla hanedanın yönetimine girmesi ve kuşaklar boyunca tek bir otorite altında birleşmemesidir. 1. *Ara Dönem*’in ruhunu en iyi yansıtan gelişme, *İki Ülke*’nin birliğini simgeleyen ilk başkent Memphis’in yönetim merkezi olmaktan çıkmasıdır. Kurucu Kral Narmer, MÖ. 31. yüzyılda Aşağı Mısır’ı (Nil Deltası’nı) fethettikten sonra *İki Ülke*’nin kesiştiği noktada bulunan Memphis’i başkent yapmıştı ve bu yerleşim hem Erken Krallığa (1-2. hanedanlar: MÖ. 3100-2700) hem de Eski Krallığa (3-4-5-6. hanedanlar: 2700-2200) başkent olarak hizmet vermişti. Ülkenin yerel iktidar odaklarına bölündüğü 1. *Ara Dönem*’de ise, Memphis’in simgesel birleştiriciliğinden eser kalmadı. Bu devirde, Aşağı Mısır siyaseten parçalanmıştı. Orta Mısır, Herakleopolis’te oturan ve siyasal birliği yeniden kuracaklarına inanıldığı için *kral* unvanı taşıyan (önce) 9. ve (sonra) 10. Hanedan üyeleri tarafından yönetilmişti. Yukarı Mısır ise, biri Thebai/Thebes (modern Luxor; eski Mısırca adıyla Waset) diğeri Hierakonpolis (eski Mısırca Nekhen) kentlerinde hüküm süren iki yerel beyliğin güç savaşına sahne olmuştu.

2. Ara Dönem’de (MÖ. 2200-2050) İktidar Mücadelesi: Orta ve Yukarı Mısır’da Rakip Krallıklar, Özerkleşen Eyaletler ve Sürekli Savaş Hali

Eski Krallığın (ve tabii 6. Hanedan’ın) son hükümdarı II. Pepi’nin (2270-2180) ölümü *İki Ülke*’yi derin bir siyasal krize sokmuş olmalıdır ki, 7.-8. hanedanlardan günümüze hemen hiçbir resmi kayıt ulaşmamıştır. Üç-binyıllık Mısır tarihinin 32 hanedanı hakkında kıymetli bilgiler veren Manetho’nun MÖ. 3. yüzyılda kaleme aldığı eşsiz eser olmasaydı, belki de 7.-8. hanedanların adını

bile anmayacaktık. Haklarında tek bildiğimiz, 20-30 yıl iktidarda kalan bu hanedanların devrinde (MÖ. 2180-2155) Mısır'daki parçalanmanın tamamlanmış olduğudur. Artık hem Aşağı hem Yukarı Mısır'da yerel beylerin (*nomarkların*) sözü geçmektedir ve taşra eyaletleri (*nomoslar*) yarı-özerk statülerini daha da genişleterek gerçek bir bağımsızlığa doğru yol almaktadırlar (Hamblin, 2006: 368-369). Döneme ait kayıtlar, komşu nomoslar arasında sürekli bir savaş halinin hüküm sürdüğünü nakleder (Willems, 2010: 84).

2.1. "Nomos"ların Yükselişi: Siyasette, Ekonomide ve Sanatta Yerelleşme

Eski Krallık eyaletlerine verilen ad, Mısırca "sepat", Yunanca "nomos"dur. Helenistik dönemde eyalet valilerine Yunanca "nomark" denmiştir ve bugün de Mısır uzmanları aynı terimi kullanmaktadır. Eski Krallığın görkemli dönemlerinde merkezi otoriteye bağlı olan taşra valileri (*nomarklar*), 6. Hanedan devrinde (2340-2180) özerkleşmeye başlamış ve *Ara Dönem*'in getirdiği otorite boşluğu sayesinde de unvanlarını/mülklerini çocuklarına devreden yarı-feodal beylere dönüşmüşlerdi. Orta Mısır'a hükmeder görünen 9.-10. hanedanlar, böylesi bir ortamda merkeziyetçi yapıyı güçlendirip *nomoslar* üzerinde reel hâkimiyet kuramazlardı. İlk başta Mısır'ın bütününe hükmetmeyi düşlemeyen ve küçük bir *nomos* olmakla yetinen Thebai Krallığı ise, *Yukarı Mısır'ın en büyük siyasal merkezi* haline geldikçe, sahip olduğu yerel ama mutlak iktidarı Orta-Aşağı Mısır'a (kuzeye) doğru genişletme hedefine odaklandı (Seidlmayer, 2003: 108-109).

Ara Dönem'de Yukarı Mısır'ın başka bölgelerinde siyasi seçkinlere ait mezarlar yok olurken Thebai'deki seçkin mezarlığının büyümesi, eyaletler-arası savaştan kârlı çıkanın *Thebai Nomosu* (ve daha sonraları *Krallığı*) olduğunu ve anayurtlarında tutunamayan bazı siyasi seçkinlerin yavaş ama kararlı biçimde büyüyen Thebai'yi bir çekim merkezi olarak gördüklerini kanıtlar (Willems, 2010: 85). Yukarı Mısır'da yaşanan bu güç merkezileşmesi, fetihçi ve dinamik Osmanlı Beyliği'nin MS. 14. yüzyıl başında "gazileri ve *hizmet ettikleri beyliklerde gelecek görmeyen* siyasal-dini seçkinler"i kendi etrafında toplamasını andırır.

Ara Dönem'in ilk yarısında *İki Ülke*'yi yeniden birleştirme iddiasındaki başkent, Orta Mısır'da konumlanan Herakleopolis idi. Thebai henüz özerk bir *nomos* iken, Orta Mısır'a (en azından kâğıt üstünde) hükmeden 9-10. hanedan krallarının hâkimiyet alanları çok daha geniş, tebaaları diğerinkinden kat kat kalabalıktı. Ancak büyük görünen, eyaletler üzerinde gerçek bir otoriteye sahip değildi.

Kökleri sağlam Mısır uygarlığının *ara dönem*lerde ekonomik, kültürel ve mimari açılarından “çöküş” (*collapse*) yaşadığı sanılmamalıdır. Bu dönemleri, MÖ. 12. yüzyılda Doğu Akdeniz uygarlıklarına (özellikle Yunanistan’a) yıkım getiren ve *Karanlık çağları* (*dark ages*) başlatan büyük felaketlerle karıştırmamak gerekir. Ancak Mısır Krallığı ortaya çıktığı andan itibaren merkezî bir devlet olduğu için, resmi kayıtları tutanlara göre, kraliyet otoritesinin taşra yönetimleri karşısında zayıf düşmesi ve *artı-üründen gelen servete saray yerine taşra beylerinin el koyması* bir “kriz” işaretiydi.

Harita 2: Yukarı-Orta Mısır’da yönetsel birimler (*nomos*)... Helenistik dönemlere kadar gelen bölümlenmeye göre, güneyde 22 *nomos* vardır. 1. *Ara Dönem*’deki (2200-2050) iktidar mücadelesi, en güneydeki Hierakonpolis ve Thebes ile kuzeyde (Feyyum Vahası yakınlarında) Herakleopolis arasında geçmiştir. Feyyum’un kuzeyinde Nil Deltası / Aşağı Mısır bulunur. Delta da 20 *nomos*tan oluşur, ama bunların iktidar savaşında belirleyici rolleri yoktur (http://en.wikipedia.org/wiki/Nome_%28Egypt%29#mediaviewer/File:Upper_Egypt_Nomes.png).

5. Hanedan'a (2510-2340) kadar valilerin/*nomark*ların görev bölgeleriyle bağlantıları zayıftı; kendilerini *saray mensubu* olarak tanımlayan bu insanlar, başkentten nadiren ayrılırdı. MÖ. 3. binyılın ikinci yarısında ise, *nomark*lar taşrada ikamet etmeye başladılar ve saraydan koştukları ölçüde *nomos*larını özerk birimlere dönüştürdüler. Yönetimsel düzeyde yaşanan bu değişim kuşkusuz ekonomik işleyişi de derinden etkiledi. Taşradan ya da (ticari seferler ile) sınır ötesinden getirilen doğal kaynaklar, daha önceleri doğrudan başkente akıyor, kraliyet seçkinleri arasında ve sarayın gözetimi altında paylaşılıyordu. Ama 5. ve özellikle 6. Hanedan dönemlerindeki yerelleşme sonucunda, artı-ürünün ve statü belirten hammaddelerin/malların merkezde toplanmasına gerek kalmadı; taşranın soyluları, yerel birimlerde topladıkları üretim fazlasına ve ticari ağlarla gelen lüks mallara doğrudan el koydular. *Nomark*, kendi toprağında *yerel krala* dönüşmüştü ve asıl krala özenerek inşa ettirdiği konutunu gerek estetik görünümü gerek iç dekorasyonu ile küçük bir saraya benzetmişti (Seidlmayer, 2003: 110-111).

Görüldüğü gibi, Mısır ekonomisi *Ara Dönem*'de gerilememiştir, yalnızca servetin biriktiği ve dağıtıldığı mekânlar değişmiştir. *Eski Krallıkta* artı-ürün ile doğal kaynakların toplanması ve seçkinler arasında paylaşılması merkezin tasarrufunda iken, saray ekonomik hayatta başat aktör olmasını sağlayan tekeli *Ara Dönem*'de kaybetmiştir (Willems, 2010: 82). Yeni düzen, *nomos*ların ekonomik ve kültürel manada daha zengin ve özerk birimler haline gelmeleri sağlamış, valileri mikro-saraylarında mimar ve zanaatkar besleyip onlar için hammadde bulmaya zorlamış, *nomark* destekli din adamlarının (merkezden dayatılan "ulusal" kültler/tapınçlar yerine) yerel kültleri örgütlemelerine izin vermiştir. *Nomark*lar artık kendi bölgelerindeki din adamları ile sanatkarların hamisidirler. Sanat, böylece sarayın belirlediği kalıpları aşmış ve gündelik yaşamı yansıtan temalarla zenginleşmiş; resimler, kraliyet kültü yerine yerel kültürleri ve yeni toplumsal deneyimleri içeren sahnelerle çeşitlenmiştir. Başka bir deyişle, Eski Krallık (ya da 6. Hanedan) döneminin sonunda geniş hareket alanı kazanan taşra, *I. Ara Dönem*'e ekonomik, siyasal, sanatsal ve dinsel açılardan daha da özerkleşerek girmiştir (Seidlmayer, 2003: 111-112, 122-123).

2.2. Yukarı Mısır: Hierakonpolis Nomark'ının Yarısız Zaferleri (MÖ. 2130-2120)

Herakleopolis yönetiminin temel handikabı belki de MÖ. 3. binyılın ikinci yarısında sürekli güçlenen âdemimerkeziyet taleplerini durdurabilecek yeni bir anlayış geliştirememesi ve mirasçısı olmaya heveslendiği Eski Krallığın marazlarını da sahiplenmesiydi. İşte bu yüzden, *Ara Dönem*'i sona erdirecek yenilenme ve dinamizmin merkezi, Yukarı Mısır'da kurduğu küçük ama mutlak iktidarı kuzey ve güney yönündeki fetihlerle genişleten Thebai

nomosu oldu. Öyle anlaşılıyor ki Thebai'nin eski devletin başkentinden uzak konumu, burada hüküm süren *nomarkların* kıvrak ve pragmatik bir siyaset uygulamalarını (değişen durumlara hemen uyum sağlamalarını) kolaylaştırıyordu.

Thebai, Yukarı Mısır'ın 4. *nomosu*/eyaletidir. Onun güneyinde yalnızca 3 *nomos* vardır: 3- Hierakonpolis, 2- Edfu ve 1- Elefantin. Elefantin (eski Mısırca adıyla "Abu Adası"; bugünkü Asvan kenti), 1. Çağlayan üzerindeki konumuyla Nübye'ye açılan kapıdır. *Ara Dönem*'in ortalarında (2130-2120), *Hierakonpolis Nomarkı* Ankhtifi'nin anıt-mezarındaki otobiyografik bir kayıttan, Yukarı Mısır *nomoslarının* özerk hatta bağımsız yerel krallıklara dönüştükleri ve şiddetli bir iktidar mücadelesi verdikleri hemen anlaşılır. Ankhtifi, kendini "prens, kont, kraliyet mührünün taşıyıcısı, sınırın komutanı, general" gibi unvanlarla tanıtır ve krallık iddiasında bulunmaz (Lichteim, 1975: 85); ama bunun nedeni, Herakleopolis'te ikamet eden Orta Mısır Kralı'nın Yukarı Mısır *nomosları* üzerindeki reel otoritesi değildir. Ankhtifi, Mısır devlet anlayışında *kral* unvanını kullanacak kişinin "İki Ülke"nin bütününde hüküm sürmesi gerektiğini bildiği için, statüsünü daha iddialı terimlerle tanımlamaktan kaçınmıştır. O, Herakleopolis hükümdarını *birleştirici kral* adayı olarak görüyorsa bile, iktidarını ona borçlu olmadığını ve eylemlerinden dolayı ona hesap vermesi gerekmediğinin farkındadır. Anıt-mezar kayıtlarında kraldan söz edilen tek bir pasaj vardır; orada da kral *siyasal bir figür* olarak tarif edilmez, doğa güçleri (tanrılar) ile insanlar arasındaki *kutsal/simgesel aracılığı* dolayısıyla anılır: "Tanrı Horus, oğlu Neferkare'ye Nil'in bereket/alüvyon getiren taşkınlarını ihsan etsin" (Seidlmayer, 2003: 121).

Yukarı Mısır'ın çok önemli bir eyaletini yöneten Ankhtifi, Edfu *nomosunu* fethederek gücünü ikiye katlamıştır. "Horus kültü/tapıncı"nın iki merkezinden biri Hierakonpolis, diğeri Edfu'dur. Bunların ikisinin de Ankhtifi'nin yönetimine girmesi, *nomarkın* dini açıdan büyük itibar kazanması demektir. Zaten kont, anıt-mezarındaki kayıttan, *nomarklığını* Kral Neferkare yerine, Mısır Krallığı'nın kurucu-hükümdarı sayılan Tanrı Horus'tan aldığını açıkça belirtir: "Horus, beni Edfu'nun başına koydu, oraya refah ve sağlık getirmemi diledi" (Seidlmayer, 2003: 118, 121). Ankhtifi, Elefantin'i de fethetmiş olabilir. Kayıtlarda sonucu belirtilmese de, fetih seferlerinin Edfu'dan sonra Elefantin'e yöneldiği ifade edilmektedir. Ayrıca Ankhtifi'nin ömrünün tamamlamadan önce en güneydeki 3 *nomosu* birleştirdiğini söyleyen pasajlar vardır. Bu doğru ise, kudretli *nomark* Yukarı Mısır'ın hayli büyük bir parçasını kendine bağlamış olmalıdır (Hamblin, 2006: 371).

Ankhtifi'nin başarıları, *Ara Dönem*'in *Eski Krallıktan* ayrıştığı noktaları saptamayı kolaylaştırır. Siyasal belirsizlik, merkezi otoritenin yokluğu, yerel güç odaklarının hâkimiyet alanlarını genişletmek için birbirleriyle yaptıkları

kıran-kırana savaşlar... Böylesi bir ortam, güçlerini zinde birliklerinden alan, belirsizlik dolayısıyla sürekli tetikte olan ve topraklarını korumak için gerektiğinde yayılmacı bir siyaset izleyen *savaş beylerine* yaramaktadır. Bunlar, iktidarlarına meşruiyet kazandırmak için Eski Krallıktan farklı ideolojik motiflere/değerlere vurgu yapmışlardır. Eski Krallıkta fethin ve savaşın kutsanmasına gerek yoktu; ülkelerini *evrenin merkezi* olarak gören kralların önceliği, Mısır'a istikrar ve bereket getirmektir. *Ara Dönem*'de ise, sarayın taşrada sözü geçmez oldu; yerel beyler, varlıklarını sürdürmelerinin koşulu olarak savaşı görüyorlardı. Hemşerilerinin güvenliği için komşu *nomarklara* üstün gelmek ve kendi eyaletlerini dokunulmaz kılmak isteyen beyler, sürekli sefere çıktılar; temel hedefleri, yeni zaferlerle konumlarını güçlendirmek, seferlerden minimum kayıpla dönmektir. *Ara Dönem*'deki savaş hali, bir bakıma Erken Mısır Krallığı'nın doğduğu zamanların (MÖ. 3100) ruhunu hatırlatır (Moreno Garcia, 2010: 13, 33). O zaman Yukarı Mısır'da 3 ön-krallık vardı; bunlardan Abydos'un ön-kralı Narmer, önce rakiplerini sindirmiş, daha sonra da Aşağı Mısır'ı fethederek *İki Ülke*'yi birleştirmişti. Kuşatma ve fetih temaları, bu olaydan sonraki birkaç yüzyıl devletin resmi söylemi içinde geniş yer tutmuştu, ama Eski Krallığın barışçı ortamında bunlara bir daha müracaat edilmemişti.

2.3. Yukarı Mısır'da Thebai-Hierakonpolis Rekabeti

Ankhtifi, Yukarı Mısır'ın güney sınırındaki üç *nomosa* (1- Elefantin, 2- Edfu, 3- Hierakonpolis) birden hükmetme şansını yakaladığı sırada, *Thebai Nomarkı* I. İntef hâkimiyet alanını Orta Mısır'a doğru genişletmekle meşguldü. Buradan çıkan sonuç, Yukarı Mısır'ın bütününe hâkim olma mücadelesinin iki güçlü *nomark* arasında geçtiğidir. Yukarı Mısır'ın 4. *nomosu* Thebai, güneyinde Ankhtifi'nin kurduğu güçlü birlik nedeniyle, güneye değil kuzeye doğru genişlemek zorundaydı. I. İntef, henüz Hierakonpolis-Edfu-Elefantin kontuna meydan okuyamazdı, kuzeydeki komşu (5. *nomos*) Koptos daha uygun bir hedefti. Koptos'un ilhaki, *Thebai nomosunun* krallığa doğru ilerleyişinde ilk büyük adımdır ve bundan sonra Ankhtifi ile karşı karşıya gelmek kaçınılmazdır. Gerçekten, Ankhri'fî'nin mezar kayıtlarında, Koptoslu birliklerle desteklenen bir Thebai generalinin güneyin büyük kontuna meydan okuduğu ve Ankhtifi'nin Armant kentinde yapılan savaşı kazandıktan sonra Thebai'ye ilerlediği anlatılır. Thebai ordusu, Armant'taki ağır yenilgiden dolayı meydan savaşını göze alamamış ve kent surlarının gerisine çekilerek savunma savaşı yapmayı tercih etmiştir. Ankhtifi de Thebai'yi kuşatması durumunda büyük risk alacağını farkına varmış ve savaş halini sürdürmek yerine güneydeki yönetim merkezine dönmüştür (Hamblin, 2006: 372-373). Bu gelişme, iki tarafın da an itibarıyla birbirlerine dış geçirebilecek düzeye gelmediklerinin açık bir göstergesidir.

Thebai-Elefantin arası 220 kilometredir. Elefantın nehrin yüksek kısmında bulunduğu için Thebai'den oraya gitmek zahmetlidir, tekneler nehir akıntısına karşı yol aldıklarından seyahat ortalama 4 günde tamamlanır. Mısırlılar o devirde henüz evcil atı bilmedikleri ve atlı araba da kullanmadıkları için seferlerde nehir yolunu kullanırlar, ancak genellikle su üstünde değil karada savaşırlar. Nehir akıntısı sayesinde, güneyden kuzeye inmek kolaydır. Kuzeyden güneye ilerlemek daha zordur ama kürekli ve yelkenli taşıtlar Akdeniz'den esen rüzgarın da yardımıyla akış yönünün tersine doğru gidebilirler. Kuzey-güney ulaşımını mümkün kılan konumu nedeniyle, bütün savaşların merkezi Nil nehridir. Askerler sefer bölgelerine nehirden taşırlar. Piyadeler doğuya ve batıya gitmek için de kıyıya inmek zorundadırlar. Bu durum, kalabalık orduların kara yolundan büyük mesafe kat etmelerini, dolayısıyla fetih/ilhak amaçlı seferleri güçleştirir. Sınır ötesinde etkinlik kurmanın yolu, küçük birliklerle yapılan sürekli baskınlardır; Bir bölgeyi ilhak etmek için uzun soluklu programlar hazırlamak gerekir, tek seferlik işgal planları sonuç vermez (Fields, 2007: 24).

Ankhtifi'nin Thebai seferi, sayılan nedenlerden dolayı başarısız geçmiştir. Ama o yine de, Armant zaferi ile Yukarı Mısır'ın en güçlü aktörü olduğunu Herakleopolis'te hüküm süren Orta Mısır kralına göstermiş bulunmaktadır. Kayıtlarda Neferkare adıyla anılan kralın hangi hanedana mensup olduğunu bilemiyoruz; 9. Hanedan'ın yerini ne zaman 10. Hanedan'a bıraktığı belirsizdir. Günümüze kadar gelen kral listeleri (Manetho'nun kitabı; Torino Kral Listesi), hanedanları ve kralları sıralamamıza izin verseler de, kronoloji oluşturmaya yarayan resmi kayıtlar kriz dönemlerinde pek az üretildiğinden hangi hanedanın kaç yıl yönetimde kaldığını saptamak olanaksızdır. Bildiğimiz, o sırada "kral" unvanını taşıyan tek kişinin (Herakleopolis hükümdarının) Yukarı Mısır'daki gelişmelere müdahale gücünün olmadığıdır. Kral, işte bu yüzden *Hierakonpolis nomarkının* fiili bağımsızlığını resmen tanımış ve onunla iyi ilişkiler kurmayı ummuş olabilir.

Ankhtifi, kendini hiçbir zaman *kral* olarak tanımlamamışsa da, hâkimiyet alanına girmeyen yerleşimlerde bile korkuyla karışık saygı uyandıran icraatlara imza atmış ve (yeri geldiğinde) krallık iddiasında bulunabileceğinin işaretlerini vermiştir. Onun iki büyük kozu vardır. 1- Üç nomosa birden hükmettiği için, topladığı artı-ürün komşularınınkinden çok daha fazladır; diğer nomoslarda yiyecek kıtlığı olduğunda, yardım istenecek ilk şahıs odur. 2- Üç nomos, üç kat daha fazla insan gücü demektir. Ankhtifi, bu sayede kalabalık ve dinamik bir orduya sahip olabildiği (Hamblin, 2006: 373). Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, Ara Dönem'de *nomarkların* birbirlerinin toprağını ilhak ederek yükselişe geçmeleri zordur. Ama bunu başaran ve Yukarı Mısır'ı birleştiren bir *nomark*, 1000 yıl önce Kurucu Kral Narmer'in yaptığı gibi, Orta-Aşağı Mısır'a hâkim olup Birleşik Krallığı restore edebilir. Nitekim Thebai

nomosu, Yukarı Mısır'ın insan gücünü ve doğal kaynaklarını kontrol etmeyi başarınca gözünü Orta-Aşağı Mısır'a dikmiş, Herakleopolis Krallığı'na son vererek birliğin önünü açmıştır.

2.4. Aşağı Nübyeli Savaşçıların Mısır Valilerine Paralı Askerlik Hizmeti Vermesi

Eski Krallığın düzenli ordusu yoktu; birlikler, (taşrada ikamet eden ve sefer zamanında toplanan) yerli savaşçılar ile (kabile-temelli toplumsal örgütlenmeleri ve yarı-göçebe yaşam tarzları dolayısıyla) paralı askerlik yapmaya gönüllü yabancılardan oluşuyordu. *Ara Dönem*de de, Doğu Çölü'nde yaşayan (okçuluk yetenekleriyle ünlü) Medjaylar, sürekli savaş halindeki *nomarklar* için paralı askerlik yapmışlardır (Fields, 2007: 23). Arkeologların bu döneme ait keşiflerinden biri, Thebai'nin 40 km güneyinde bulunan ve Nübyeli paralı askerlere dair bilgi veren Gebelein kitabeleridir. Gebelein Mezarlığı'ndaki 6 *stel* (mezar taşı; kitabe) sayesinde, Nübyeli paralı askerlerin orada yerliler/Mısırlılar ile dip-dibe yaşadıklarını ve ölümlerini aynı yerlere gömdüklerini biliyoruz. *Steller* üzerinde yalnızca yazı değil resimler de vardır. Koyu renkte resmedildikleri için Nübyeli/siyah oldukları anlaşılan insanlar, davranış kalıpları ve ifadeleri ile "Mısırlı" gibidirler. İskelet analizleri, bazı yerli kadınların Nübyeli askerlerle evlendiğini, dolayısıyla iki toplumun kaynaşmasının önünde engel bulunmadığını gösterir. Yabancı askerler Mısır adetlerine uygun gömülmüşlerdir. Demek ki baskın olan yine de Mısır kültürüdür (Zakrzewski, 2007: 2018; Darnell ve Manassa, 2007: 131-132; Török, 2009: 77).

Gebelein mezarlığı, ara dönemin kaotik ikliminde militarist/askeri değerlerin yükselişe geçtiği gerçeğini çok iyi yansıtır. Hiç bozulmadan günümüze kadar gelen bir mezarda, klasik mezar hediyeleri ve ok-yay örnekleri bulunmuştur. Ok, Nübye'yi simgeleyen objelerin en önemlisidir. Aşağı Nübye'nin Mısırca karşılığı *Ta-Seti*'dir ve kavram "Ok Ülkesi" anlamına gelmektedir. Nübyeliler okla bütünleşmiş savaşçılar oldukları için, "Ara Dönem" in güvensiz ortamında silahlı birlikler oluşturmak isteyen kralların ve *nomarkların* 1. Çağlayan'ın ötesinde asker aramaları son derece doğaldır. Zira nüfusu az ve ekonomisi zayıf olan bu bölgenin ahalisi, ücreti karşılığında Mısırlılar adına savaşmakta sakınca görmemektedir. Mısırlı siyasal seçkinleri Nübyeli savaşçılarla buluşturan dört faktör vardır: ilkinin ödeme gücü ve savaşçı açığı, ikincinin askeri yetenekleri ve yaşamını sürdürmek için önünde pek fazla seçeneğin olmaması.. Mısır'ın siyasal bölünmüşlüğü, karınlarını doyuracak herkese savaşçılık hizmeti vermeye hazır askerler için bulunmaz nimettir (Wilkinson, 2014: 86; Hamblin, 2006: 381).

Gebelein'deki mezar taşlarından biri, bu savaşçılardan Qedes'e aittir. Qedes adlı asker, otobiyografik tarzda kaleme alınan mezar kaydında, birliğinin en önünde savaşa koşan gözü-pek bir asker olmakla övünür. Yukarı Mısırlı bir kral ya da *nomark* için savaşan Nübyeli asker, hizmetlerine karşılık sığır/keçi sürüleri ve ambarını sürekli dolu tutacak kadar arpa ile ödüllendirilmiştir. Qedes, ayrıca büyük bir tarlaya, taşkın zamanında tahıl/hayvan yüklemeye elverişli (hasadını nakletmekte de kullanabileceği) 13 m.'lik bir tekneye ve küçük bir kayığa sahiptir (Lichtheim, 1975: 90). Qedes biyografisinin bize sağladığı en önemli bilgi, Nübye kökenli savaşçıların Mısırlı krallara ve *nomark*lara paralı askerlik hizmeti vererek hem Mısır kültürel evreninin parçasına dönüştükleri hem de toplumsal statülerini yükseltebildikleridir (Hamblin, 2006: 381). Şaşırtıcı olan, Qedes gibi askerlerin *kültürleşme* (Mısır kültürünü içselleştirme, öykünme yoluyla o kültüre eklenme: *Mısırlılaştırma*) yaşamalarına karşın, kendilerini ve yoldaşlarını (diğer güneyli-maaşlı savaşçıları) "Nübyeli" olarak tarif etmeyi sürdürmeleridir. Kitabeler üzerindeki resimlerde seçilen kıyafetlere, saç kesimine ve yüz ifadelerine bakılırsa, bu insanların Mısırlı gibi tanımlanma talepleri yoktur. Değerli Mısırolog Wilkinson, bunu Nübyeli askerlerin Gebelein'in yerli ahalisi tarafından saygı görmelerine ve onların farklı bir kimliğe sahip olmalarının sorun edilmemesine bağlar (Wilkinson, 2014: 87).

Herhalde ülkenin güneyindeki *nomark*lar, Mısır'ın merkezî otoriteden yoksun olduğu bir dönemde, Nübyeli yerel şefler ile Doğu Çölü'ndeki göçebe Medjaya'lara ordularında görev vererek onları *ehlileştirmek* (olası yağma akınlarının önünü kesmek) istemişlerdi (Gilbert, 2008: 66). 1. Çağlayan'ın kuzeyi (Mısır) ve güneyi (Nübye) arasındaki temasın kesilmesini önleyen bu tür adımlara karşın, *Ara Dönem*'de Nübye üzerindeki Mısır kültürel-siyasal etkisi azalmış; 1. Çağlayan'ın ötesine düzenlenen ticari seferler de sekteye uğramıştır (David, 2003: 124). Merkezi hükümetin zayıflığından dolayı, Nübye, Doğu Akdeniz kentleri ve Punt (Kızıldeniz'in güneybatısındaki kıyı ülkesi, bugünkü Eritre-Cibuti) ile yapılan uzun-mesafeli ticaret sürdürülememiştir (Hamblin, 2006: 368). Bu süreçte, siyaset kadar ekonominin de yerelleştiği gözlenir. İktidar mücadelesini yerel düzeyde veren *nomos*lar, çapları bölgelerarası ticareti sürdürmeye yetmediği ve "içe-kapalı bir ekonomi" de uygulayamadıkları için, birbirleriyle alış-veriş yapmak zorundadırlar (Vinogradov, 1991: 161).

2.5. Thebai Krallığı: Yukarı Mısır'da Sekiz Eyaletin Birleşmesi ve 11. Hanedan'ın Doğumu (MÖ. 2120-2090)

Ankhtifi'nin ölümü (2120), Yukarı ve Orta Mısır'daki güç dengelerini beklenmedik biçimde değiştirdi. Ardılları Hierakonpolis merkezli ön-

devleti/krallığı ellerinde tutamadıkları için, Ankhtifi'nin eseri (güneydeki üç *nomosun* birliği), çocuklarına değil rakibine (Thebai *nomarkına*) yaradı. Öyle anlaşılıyor ki I. İntef rakibinden hemen sonra yaşamını yitirdi ve Yukarı Mısır'ı birleştirmek kardeşi II. İntef'e nasip oldu. Eski Krallık döneminin küçük ve sakin taşra kasabası Thebai, Tanrı Horus'un kült merkezi Hierakonpolis'le karşılaştırıldığında pırılıtsız bir yerleşimdir. Kasabanın başlıca tanrıları olan Amon ile Montu da, henüz bütün ülkede tanınmamaktadır (onların yükselişleri ve "ulusal" tanrılara dönüşmeleri, Thebai'nin gelecekteki krallığın yönetim merkezi olmasından sonradır). I. İntef ise, kasabayı *bağımsız nomos* haline getirmiş, Koptos'un fethi ile de genişleme sürecini başlatmıştır (Hamblin, 2006: 373-374). *Yayılmacılık* bir iktidar ideolojisi olarak *nomarkların* zihinlerine bu olaydan sonra yerleşmiş olmalıdır. Zira I. İntef, hem güneye hem kuzeye sefer düzenlemiş; onun ölümünden sonra da fetih siyaseti kardeşi II. İntef tarafından sürdürülmüştür.

I. İntef, herhalde Ankhtifi'den birkaç yıl fazla yaşamış ve bu sürede kendini "Yukarı Mısır'ın Büyük Lordu" ilan etmesini haklı çıkaracak başarılar kazanmıştı. Ama güneyin üç *nomosu* ile Thebai'nin kuzeyindeki 4 *nomosu* fethederek toplam 8 eyalet üzerinde hâkimiyet kuran kişi, kardeşi II. İntef'ti (2118-2068). Selefinin aksine *lord* değil *kral* unvanını kullanan II. İntef, otobiyografisinde Yukarı Mısır'ın 8. nomosu Thinis/Abydos'u ve ona yakın bölgeleri fethettiğini ve daha sonra 10. nomos Wadjet'in bütün kalelerini alarak bu eyaleti Yukarı Mısır'ın kuzey sınırı olarak sabitlediğini anlatır (Hamblin, 2006: 374). Demek en güneydeki 8 eyalet nihayet tek bir hükümdarın otoritesi altında birleşmiş; 9. ve 10. eyaletler ise, vassallık statüsüyle İntef'e bağlanmıştır. Bu, Orta Mısır gibi, Yukarı Mısır'da da siyasal bütünleşmeyi sağlamaya aday bir merkezin belirdiğini gösterir. Herakleopolis 9. ve 10. *Hanedanların* yurdu ise, ona denk güçteki Thebai'nin 11. *Hanedan* yurdu olarak tanımlanması da doğaldır.

II. İntef ile oğlu III. İntef'e (2068-2060) "hazinedar" olarak hizmet veren Tjetji'ye ait bir mezar kaydında da, Yukarı Mısır Krallığı sınırlarının güneyde Abu Adası ile kuzeyde Abydos arasındaki 8 nomosu kapsadığı belirtilir. Bu kayıt sayesinde, *Eski Krallıktan* arta kalan toprakların yalnızca ¼'üne hükmettiği halde, II. İntef'in "Yukarı ve Aşağı Mısır Kralı – Ra'nın Oğlu" gibi *İki Ülke* hükümdarlarına özgü unvanlar kullandığını anlarız (Lichtheim, 1975: 91, 93). Buradan çıkarılabilecek sonuç, Thebai krallarının kendilerini Herakleopolis (Orta Mısır) kralları ile eşit gördükleri ve onları alt edip Mısır'ı birleştirmeyi umduklarıdır.

2.6. Yukarı Mısır'daki Siyasal Birliğin Aşağı Nübye Üzerindeki Etkileri

1. *Ara Dönem* iki parçaya ayrılarak incelendiğinde, Mısır-Nübye ilişkilerinin güç dengelerindeki değişimlerden ziyadesiyle etkilendiği görülür. Dönemin ilk yarısında, Mısır'ın güçsüz kralları ve yerel iktidar sahipleri (siyasal bölünmüşlük nedeniyle) Aşağı Nübyeli şefler ile kapışmaktan kaçınmış, komşularına barışçı bir üslupla yaklaşmışlardır. Yukarı Mısır (11. Hanedan) krallarının siyasal birliği kurmaya ve 10. Hanedan'ı tarihten silmeye soyundukları 21. yüzyılda ise tablo belirgin biçimde değişir. Döneme ait bir kayıta, Thebai (Yukarı Mısır) Krallığı'ndan üst düzey bir yetkili, Wawat ülkesinin (Aşağı Nübye'nin) kendilerine vergi vermeye başladığını nakletmektedir. Bu gelişme, Aşağı Nübye siyasetinin yeni bir dönemece girdiğini gösterir: barışçı üslubun yerini şiddet almış olmalıdır. Bunu iki nedene bağlamak mümkün. 1- II. İntef, herhalde uzun taht döneminin verdiği özgüvenle, bölünmeye son verip *İki Ülke*'yi birleştirme yolunda dev adımlar atıyordu. Ülkede eskiden olduğu gibi kraliyet-merkezli bir siyasal otorite kurulmak üzereydi ve *siyasal bütünleşme* ile sonuçlanması umulan süreç ekonomik genişlemeye de imkân tanıyordu. Güçlenen merkezin güneyden altın, kesme taş ve sair hammadde getirtmesi Nübye üzerinde kurulacak "sürekli hâkimiyet"e bağlıydı. 2- Mısır'ın birleşmesine ramak kalan bir çağda, Nübye'den gelebilecek tehditleri boşa çıkarmak için oraya sefer düzenlemek doğru bir karardı; Aşağı (C-Grup) ve Yukarı (Kerma) Nübye'nin ittifak kurması halinde, Thebai kralları Aşağı Mısır'ı ilhak edip siyasal birliği gerçeğe dönüştüremezlerdi. 11. Hanedan, bu yüzden, (Eski Krallığın sonlarında 6. Hanedan'ın yaptığı gibi) C-Grup şefliklerini zayıflatma yoluna gitmiş olmalıdır (Török, 2009: 77-78).

Thebai Krallığı, güneyde Nübye şeflikleri, kuzeyde de Herakleopolis Krallığı'nın müttefikleri olan *nomos*larla komşudur. Bu komşuların izleyeceği strateji, birbirlerini yenip *İki Ülke*'yi birleştirmeyi hedefleyen iki rakip krallık açısından yaşamsal öneme sahiptir. 1- Bunlar, birliklerini Nübye'den gelen savaşçılarla güçlendirmek zorundadırlar. 2- Yukarı ve Orta Mısır arasında tampon bölge oluşturan 4 *nomos* (9, 10, 11 ve 12. *nomos*lar) hangi tarafta saf tutarsa ya da hangi krallık tarafından ilhak edilirse, o tarafın başarı şansının artacağı meydandadır. 9. ve 10. *nomos*lar, II. İntef'in yayılmacı siyaseti sonucunda Thebai Krallığı'nın vassalı olmuşlardı. 11. ve 12. *nomos*lar ise, Herakleopolis Krallığı'na bağlı idiler. II. İntef, hükümdarlığının sonuna doğru bu eyaletleri yöneten nomarkların direncini kırmayı denediyse de başarılı olamadı. Bunda, Orta Mısır'ın 2090-2070 arasında III. Khety adlı kudretli bir kral eliyle yönetilmesinin ve bu kralın müttefiklerine güven vermesinin büyük rolü vardı. Khety, Yukarı Mısır yayılmacılığı karşısında geri çekilmedi, rakibi

gibi saldırgan bir siyaset izledi ve Thebai Krallığı'nı yeniden 8. nomos sınırlarına çekilmeye zorladı (Hamblin, 2006: 375-376).

2.7. İki Mısır'ın Bütünleşmesine Doğru (MÖ. 2090-2050): Eski Krallık Devlet İdeolojisinin Ara Dönem'de Olgunlaşan "Yayılmacı" Programla Sentezi

III. Khety, oğlu/halefi ve 10. Hanedan'ın son kralı Merikare'ye (2070-2050) siyasi bir nasihatname bırakmıştır. Bu metin sayesinde, *nomark*ların desteğini ve itaatini kazanmanın krallar nezdinde ne kadar değerli olduğunu açıkça görüyoruz: "Kralın gücü/büyüklüğü, ona bağlı *nomark*ların gücü/büyüklüğü ile orantılıdır". *Nomark*ları yanına çekmek isteyen kralın en büyük kozu silah değil, kullandığı dildir, diplomasi becerisidir: "Sözü ustaca kullanmayı bildiğin zaman zafere yaklaşırsın, kralın dili onun kılıcıdır; konuşmak çoğu kez savaştan daha etkilidir". Ama kral, diplomatik yeteneklerin bütün sorunları çözmeye yetmediğini bilmelidir. Örneğin otoriteye başkaldırı şiddetle cezalandırılmalıdır ki isyana eğilimli olanlar ibret alsınlar, itaatsizliğe yeltenmesinler. Kral, tabii, ölçülü ve doğru ceza verebilen kişidir; yanlış (haksız ve adaletsiz) ceza, ona hınç ve öfke olarak geri döner. Khety'nin nasihatnamesi, sınır güvenliğine de dikkat çeker ve sınır ihlallerinin çözümü için özellikle kale/sur inşaatlarına hız verilmesini önerir (Lichtheim, 1975: 99-100; Hamblin, 2006: 377-378).

Eski Krallıkta da *İki Ülke* sınırlarının korunması ve dış tehditlerin bertaraf edilmesi devletin öncelikli konularındandı. Ancak sınır komşuları henüz Mısır'a kafa tutabilecek askeri güce ve nüfusa sahip değillerdi; devlet, üreticilerin vergilerinden gelen serveti, sınırdaki kaleler-surlar yapmak yerine piramit, anıt-mezar ve tapınak inşa ederek değerlendirebiliyordu. Ara Dönem'de ise, *İki Ülke* toprağı parçalara ayrıldığı ve sınırlardaki göçebe-savaşçı topluluklar eski devirlere nazaran çok daha kalabalık nüfuslarıyla reel tehdit oluşturdukları için, sınırları surlarla donatmak ve eskidikçe bunları onarmak zaruret halini aldı. Ara Dönem'i takip eden *Orta Krallık devri yayılmacılığın* zemini de herhalde bu süreçte oluştu. Kuzeydoğuda Sina sınırına inşa edilen kaleler/surlar, *sınır-ötesi toprakların* ilhakı ile sonuçlanmadı; ama Aşağı Nübye, 2800-2200 arasında (güneye ve doğuya göçler nedeniyle) aşırı derecede tenhalaştığı için, orada üs ya da ileri karakol olarak işlev gören kaleler zamanla fetih enstrümanına dönüştüler. Her seferinde daha güneye inşa edilen ve sınırları tedrici biçimde genişleten bu yapılar, aslında Aşağı Nübye'yi Mısır'a eklemleyerek "İki Ülke"nin sınırlarını ilerletiyorlardı.

III. Khety'nin en büyük icraatı Aşağı Mısır'ın, yani Nil Deltası'nın fethidir. Thebai Krallığı'nın Yukarı Mısır'ı bütünleştirdiği bir ortamda, Herakleopolis kralının Delta'yı kendine bağlaması, *İki Ülke*'nin birliği yolunda atılmış dev bir adımdır. Birleştirici-kurucu kralın ya 9./10. ya da 11. hanedandan çıkacağı belli olmuştur. Delta, 2125-2075 arasında yerel iktidar odakları arasında tamamen parçalanmış haldeydi; büyük olasılıkla da Libya ve Sina kökenli göçebe kavimlerin istilasına maruz kalmıştı. Kayıtlarda, Khety'nin güney sınırını 8. nomosa kadar ilerlettikten sonra yüzünü Delta'ya döndüğü ve buraya iki sefer düzenlediği aktarılır (2075). Kral, öncelikle Delta'nın batısını istikrarlı bölge haline getirmiş olmalıdır; zira birliklerinin ulaştığı nihai nokta Libya kum tepeleridir. III. Khety'nin potansiyel göçebe akınlarını kesmek için çöl yönünde cezalandırma seferine çıkmış olması da mümkündür. Sonraki hedef Delta'nın doğusu, Sina sınırındır. Anlaşılan bu seferde de Asyalı göçebelerin hâkimiyetinde bulunan bazı kentler fethedilmiştir: “Savaştığım kavimleri köleleştirdim, sığır sürüleri ganimetim oldu; Mısır'a düşman bütün Asyalılara korku saldım”. Kral, düşmanın kovulmasından sonra yıkık yerleşimlerin imar edildiğini anlatır: “Kentler-kasabalar yeniden kuruldu, krala sadakatlerini sunan 10 nomark bölgeye huzur getirmekle görevlendirildi. Bundan sonra Delta'da toplanan vergiler oğlumun/halefimindir” (Hamblin, 2006: 379-380).

III. Khety'nin oğluna bıraktığı nasihatname, *İki Ülke*'nin birliğinin yaklaştığını haber verir. Zira Kral, (tarihçilerin “Orta Krallık” adını verdikleri) devletin kurulmakta olduğunu hissetmiş; oğlunun, devraldığı siyasal mirası koruyup daha ileri noktalara taşınması umuduyla ona tutarlı bir devlet ideolojisi hediye etmek istemiştir. Buna göre, 150 yıllık ara dönemi sona erdirmenin yolu, merkezi otoritenin güçlendirilmesinden geçmektedir. “Sana sadık gençlere zenginlik bahşet; lüks mallar, toprak ve hayvan sürüleri vererek onları ödüllendir. Soyluyu soylu olmayandan üstün tutma, adamlarını yeteneklerine göre seç... Tapınakları ziyaret et, Tanrı'nın evine gir, orada ibadetini yap ve rahiplerin ihtiyaçlarını gider... Kaosu sona erdirip düzeni geri getireni kimse unutmaz; devletin bekasını sağlayıp istikrarı tesis eden hatırlanarak onurlandırılır”. Nasihatnamede devletin sürekliliğine yapılan güçlü vurgu, *ara dönemin* ancak kurumsallaşma yoluyla aşılabileceğini bildirir. “İstikrarın teminatı krallıktır. Orada sürekliliği (siyasal belleği) muhafaza etmek için oğullara ve kardeşlere ihtiyaç yoktur. Krallık memurları kendilerinden önce kurulmuş olana sahip çıkıp onu baki kılmaya çalışırlar. Devletin kuralları ve kurumlarıyla ayakta kalması için haleflerin geleneğe bağlılıkları esastır” (Lichtheim, 1975: 101-102, 105). Burada aslında zihinsel düzeyde *Eski Krallıktan* miras alınan ama siyasal kaos nedeniyle sürdürülemeyen *kral-odaklı kurumsal/hiyerarşik yapıya geri dönüş* önerilmektedir.

Krallık otoritesinin tesisi, pek tabii, taşradan ve yabancı diyarlardan gelen malların ve doğal kaynakların eskiden olduğu gibi merkezde toplanması demektir. Nasihatnamede, III. Khety'nin 8. nomosa kadarki Orta-Yukarı Mısır topraklarını fethetmesinin, oğlu Merikare'ye vergi (dolayısıyla ekonomik-siyasal güç) olarak döneceği açıkça belirtilir: "Güney eyaletleri artık sana bağlandı. Oradan çıkan her kabile, krallığına vergi ve hediye taşıyacak. Onlarla atalarımızın usullerine uygun bir anlaşma yaptım; Eğer sana verecek tahılları yok ise tebaanı zorlama, onlara zaman tanı, ambarların dolana kadar adamlarını stoktaki ekmeğin ve biran ile doyur. Granitin de bol olacak [granit ocakları ve yollar güvenli hale geldi]. Yeni binalar inşa ettirmek için başkasının yaptırdıklarını sökmene gerek kalmadı, taş bloklarını bundan böyle Tura [kireçtaşı] ocağından kendin çıkarabilirsin" (Lichtheim, 1975: 102-103).

Bu pasaj sayesinde, Herakleopolis'in niçin *Eski Krallık düzenini* kurmaya en yakın aday olarak görüldüğünü daha iyi anlarız. III. Khety, (kendi döneminden en az 100 yıl önce başlayan siyasal parçalanmışlık ortamına karşın) atalarından miras aldığı devlet ideolojisine sadık kalmış ve "birleşik krallık" idealini oğluna da aktarmıştır. 9-10. hanedan mensupları, (Thebai hükümdarları gibi) nomarklıktan krallığa yükselmiş değillerdi. Kendilerini en baştan beri *Eski Krallığın varisleri* sayan ve kurucu/birleştirici kralın içlerinden çıkacağına inanan bu seçkinler, bir bakıma Eski Krallık ideolojisini Orta Krallığa taşıyan araçlardı. Onlar, düzenin tesisi için verginin krala akması gerektiğini, istikrarın kral-odaklı hiyerarşik bir örgütlenme ile sağlanacağını biliyorlardı. Krallık otoritesini görünür kılp herkesin gözünde meşrulaştırmak için de, başkenti granit heykeller ve kireçtaşı binalarla donatmak gerekiyordu; hammadenin kraliyet merkezlerine ulaşması ise, güneyin (granit yatakları oradadır) ve kuzeyin (Tura ocağı Delta'ya yakındır) tekil bir krallık altında birleşmesine bağlıydı. Thebai kralları, herhalde *nomarklık*la başlayan siyasal maceralarının ilk evrelerinde bu ideolojik bagajdan yoksundular, ancak Mısır'ın tamamına hükmetmek için verdikleri savaş sırasında rakipleri Herakleopolis'in bayraktarlığını yaptığı kurucu ideolojiyi alıp *İki Ülke*'yi birlik içinde tutma idealini *yayılmacı bir stratejiye* eklemiş olmalıydılar.

1. Ara Dönem'de üretilen maddi kültür ve yazılı kayıtlar birlikte değerlendirildiğinde, Herakleopolis krallarının siyasal iktidarlarını taşra soyluları ile kurdukları dengeli ilişkilere borçlu oldukları hemen anlaşılır. Soylular kuşkusuz krala sadıktılar; çoğu, hanedan üyelerinin akrabası, hısımları ve yoldaşı olduğundan, bu sadakat son derece sağlam temellere dayanıyordu. Ancak Avrupa'nın Orta Çağ'daki feodal düzenini andırır biçimde, "yoldaşlık, küçük olanın yerel egemenlik hakkının da tanınmasını içeriyordu". Herakleopolis Krallığı'nın merkeziyetçi bir devlete dönüşmesinin önündeki en büyük engel buydu ve bu engel hiçbir zaman aşılamadı (Seidlmayer, 2003: 132). Öyleyse, Thebai krallarının rakipleriyle savaş halindeyken, onlardan

“iyi”yi (kurumsal devlet anlayışını) alıp “kötü”yü (âdemimerkeziyetçi siyasal örgütlenmeyi) kendilerinden uzak tutmayı başarabildiklerini söylemek mümkündür.

3. Ara Dönem’in Sonu, Orta Krallığın Kuruluşu ve Nübye Üzerindeki “Mısır Yayılmacılığı”nın Erken Evreleri (MÖ. 2050-2000)

III. Khety, başarılı bir kraldı, herhalde oğlu Merikare de babasının yolundan gitmeye çalışan ehil bir devlet adamıydı. Ama talih onlara değil, rakipleri olan Thebai krallarına güldü. Bunun temel nedeni de, Thebai’nin (Yukarı Mısır’ın) daha merkeziyetçi bir devlete sahip olması idi. Herakleopolis, varlığını özerk nomoslarla kurduğu koalisyonlara borçlu iken; kariyerlerine *nomark* olarak başlayan pragmatik Thebai kralları, ortak hedeflere kilitlenmiş yekpare bir bürokrasiye ve orduya yaslanmanın avantajlarından yararlanmış olmalılar.

İki rakip krallık arasındaki güç mücadelesinin özellikle sınırı oluşturan 4 nomos (9, 10, 11 ve 12. nomoslar) ekseninde yürüdüğünü belirtmiştik. Birliğe giden nihai adım da, bunların içinde Herakleopolis Krallığı’na en yakın olan 12. nomosun (ve dolayısıyla direncin) merkezi Asyut kentinin fethidir. Thebai Krallığı Asyut’u alınca, Orta-Aşağı Mısır’ın ilhakının önünde hiçbir engel kalmamıştır (Seidlmayer, 2003: 134).

Ara Dönem’i bitirip *İki Ülke*’yi nihayet tek otorite altında birleştiren, 11. Hanedan’dan II. Mentuhotep (2060-2010) olmuştur. O aynı zamanda Orta Krallığın (2050-1750) kurucusu sayılır. II. Mentuhotep, 39. taht yılına ait bir kabartmada, Yukarı Mısır tacı giymiş ve tören kıyafeti kuşanmış halde resmedilir. Kralın uzun hükümdarlığı bir törenle kutlanmakta; tasviri tamamlayan yazılarda da, Mentuhotep’in *Horus (krallık) adı* olan “Sma-tawy” (*İki Ülke*’nin Birleştiricisi) özenle vurgulanmaktadır (Willems, 2010: 87). Thebai Hanedanı’nın önceki mensupları, *Aşağı ve Yukarı Mısır’ın Kralı* unvanını kullanmış, ama birleştiricilik iddiasında bulunmamışlardı. Bu unvanlar bir olguyu değil dileği yansıtıyordu. Mentuhotep ise, dileğin nihayet gerçeğe dönüştüğünü, kendisinin “sabırla beklenen kurucu” olduğunu ilan etmektedir.

Ancak sözü geçen kabartmalardan ve döneme ait başka kayıtlardan hareketle, *birleşme sürecinin* nasıl işlediğini kapsamlı biçimde ortaya koymak mümkün değildir. Tek bildiğimiz, tapınak duvarları üzerindeki bazı sahnelerde kralın savaşçı niteliklerinin vurgulanması, hatta onun başka Mısırlılarla savaşırken resmedilmesidir. Buradan yola çıkılarak, Orta ve Aşağı Mısır’ın askeri yöntemlerle ilhak edildiği, birleşmenin kaba güçle sağlandığı öne sürülebilir. *Muzaffer kral* imgesinin Mısır devlet geleneğinde (Kurucu

Narmer'den beri) bir propaganda aracı olarak işlev gördüğü dikkate alındığında ise, savaş sahnelerinin tarihi gerçeklere işaret eden bir kayıt değil, *simgesel* anlamlarla yüklü bir motif olduğu da düşünülebilir. Birleşmede askeri gücün herhalde yadsınamaz bir rolü vardı; ama Thebai Krallığı'nın yükselişini gören *Orta Mısır nomarkları*, Herakleopolis'le uzun soluklu ittifaklarını bitirip güçlünün safına geçmiş de olabilirler. Öyle ise, Orta ve Aşağı Mısır, klasik bir fetihten ziyade, Herakleopolis iktidarının altındaki temellerin çökmesi sonucunda Thebai'ye eklemlenmiş olmalıdır. Zira Yukarı Mısır nomarklarına yaşam hakkı tanımayan ve orada merkezîyetçi bir yönetim kuran *II. Hanedan*, *Orta Mısır nomoslarının özerk statüsüne dokunmamıştır* (Willems, 2010: 88).

Öyle ya da böyle, II. Mentuhotep, Narmer'in 1000 yıl önce yaptığını yapmış ve *İki Ülke*'yi birleştirerek Orta Krallığın kurucusu olmuştur. Dönemin kayıtlarında pek tabii *Orta Krallık* gibi bir adlandırma yoktur; Kurucu hanedan, Eski Krallığı fetret devrinden kurtarıp ayağa diktiği ve 1000 yıllık devleti restore ettiği iddiasındadır. *Ma'at* (tanrısal düzen) geri gelmiş, *isfet* (kaos) yenilgiye uğratılmıştır. Bundan sonra *ara dönemler* yaşanmaması için, ülkenin güçlü bir krallığa ve ona sadık seçkinlere ihtiyacı vardır (Spanel, 2012: 468-469).

3.1. Aşağı Nübye'de Mısır Kolonileşmesinin İlk Adımları: Periyodik Seferler

Orta Krallık hükümdarları 500 yıl önceki selefleri gibi büyük piramitler yaptırılmamış, görkemli bir kamusal alan inşasına girişmemişlerdir. Orta Krallık, bu yüzden *Altın Çağ* olarak kutsanan Eski Krallığa nazaran sönük ve yoksul görünür. Oysa bu dönemde yazılı kültür derinleşmiş, Mısır uygarlığı edebi açıdan zenginleşmiş, uluslararası ilişkiler alanında ilk kez *yayılmacı* bir siyaset uygulamaya konmuştur. Özellikle yakın komşu Aşağı Nübye'nin ilhaki ve burada sınırları koruyup ticari ağları güvenli kılmak için kurulan kale-yerleşimler, *Yeni Krallık* devri (MÖ. 1540-1070) emperyalizmine hazırlık olarak değerlendirilebilir.

Orta Krallığın Nübye siyaseti, Eski Krallığınkinden farklıdır. Yeni dönemde, ticari seferlerin yerini *Nübye'nin kolonileştirilmesi* ve doğrudan *askeri denetim* stratejisi almıştır (David, 2003: 124). Bunun kökleri *I. Ara Dönem*'de aranabilir. Eski Krallığın hiçbir komşusu sınır ihlali (yağma akını, fetih) yapabilecek güçte değildi; devlet bu gerçeğin farkında idi ve sınırları korumaktan çok ticari güvenliği sağlamaya odaklanmıştı. Ama Eski Krallığın sonunu getiren kriz yapısal sorunlardan doğmuştu, bunu aşmak için devlet ideolojisini yenilemekten başka çare yoktu. Reel olarak yaşanan bölünme, istikrarın ancak *merkezîyetçi bir devlet* eliyle kurulabileceği inancını besliyordu. Orta Krallık seçkinleri, bu yüzden, dev piramitler yerine, akılcı ve

boyutlu bir bürokrasi inşasına odaklandılar; güçlü ve düzenli bir orduya sahip olmak istediler (Richards, 2000: 41-42). Onlar, içeride siyasal birlik için kraliyet otoritesini sınır-ötesine genişletmeyi arzuluyor, *askeri ve ekonomik yayılmacılığı güvenlik siyasetinin parçası olarak değerlendiriyorlardı*. Yeni yaklaşımın doğal sonucu, sonu fetihle/ilhakla bitecek olan bir siyasal/askeri/ticari kolonileşmedir.

Nübye'deki Mısır yayılmacılığı, Orta Krallığın kuruluş devrinde, 21. yüzyılın ikinci yarısında başlar. Bunu, Yukarı Mısır'ın Deir el-Ballas yerleşiminde keşfedilen (Kurucu II. Mentuhotep'in taht yıllarına ait) kayıtlardan çıkarmak mümkündür. Kayıt, Birleşik Krallığın bu dönemde Aşağı Nübye ve Batı Çölü vahalarında hâkimiyet kurduğunu nakletmektedir (Török, 2009: 83). Mısır-Nübye sınırını oluşturan 1. Çağlayan (Asvan) yakınlarındaki Abisko kayıtlarında da, kralın *İki Mısır*'ı birleştirmeye çalışırken güneye askeri sefer düzenlediği ve Aşağı Nübyeli şefleri bozguna uğratıp oradan gelecek olası tehditleri boşa çıkardığı anlatılır (Bunson, 2002: 4). Ancak Nübye siyasetinin o devirde (Orta Krallığın başlarında) “kalıcı işgal ve ilhak” hedefine odaklandığı söylenemez. Kayıtların dilinden anlaşıldığı kadarıyla, seferin amacı, *ganimet toplamak ve Mısır'ın askeri gücünü göstererek yerel önderleri yıldırma*dır.

Kral adına Nübye seferi yürütenlerin başında Vezir Khety gelir. Bir diğer yüksek bürokrat (Meru) ise, Batı Çölü vahalarını Mısır'a bağlayan kişidir. Güney sınırı Elefantin/Abu Adası'nda (Asvan'da) MÖ. 3. binyıl başlarında inşa edilen ve sonraki dönemlerde onarılıp genişletilen surlar, Nübye seferleri için ideal bir çıkış noktasıdır. Kayıtlara göre, Mentuhotep surların ardında sürekli asker bulundurmuştur. Bu sabit birlikler, sınır güvenliği kadar güney seferlerinin devamlılığı açısından da Mısır'a büyük avantaj sağlamaktadır. Kral'ın dikkatini yalnızca Yukarı Mısır, Batı vahaları ve Aşağı Nübye'ye değil kuzeye de (Aşağı Mısır'a) yönelttiği ve orada güçlü bir valilik örgütlenmesi oluşturduğu belirtilmelidir. II. Mentuhotep döneminde, Krallık (sanki *Ara Dönem* hiç yaşanmamış gibi) yeniden siyasal istikrara kavuşur, Nübye'ye *yıldırma seferleri* düzenlenir, Libya'ya komşu vahalarda Mısır nizamı hâkim kılınır ve nihayet Sina ile Doğu Akdeniz kıyılarındaki Mısır ticari faaliyetleri kaldığı yerden devam ettirilir. Vezirler, eskiden olduğu gibi, Nübye ve Sina'dan geçen ticaret yollarının güvenliğini sağlamaya odaklanmış, oralarda maden/taş yatakları aramış, Lübnan'dan sedir getirtmek için yabancı devletlerle/kentlerle ticari antlaşmalar akdetmişlerdir (Callender, 2003: 140-142).

İki Ülke'nin kuzeydoğu ve güney sınırlarındaki hareketlenme, Eski Krallık düzeninin geri gelmekte olduğunu gösterir. II. Mentuhotep'le birlikte Sina maden ocaklarının *yeniden* açılması, Güney Filistin ticaretinin eski canlılığına kavuşması ve Mısır ordusunun sınır-ötesi topraklarda güvenliği tesis etmekle görevlendirilmesi, bu yargıyı destekleyen gelişmelerdir. Vezir

Khety'nin öncelikli görevlerinden biri, yabancı topraklarda bulunan taş/maden (bakır, türkuaz, galen ya da kükürtlü kurşun) ocaklarını işletmek ve çıkarılan ürünün güvenle Mısır'a ulaştırılmasını sağlamaktır. Yakın-Doğu'da üretilmeyen ve uzaklardan getirilen lapis lazuli gibi değerli taşlara sahip olmak için de Levant ve Sina bölgelerini tanımak, oralarda varlık göstermek gerekir (Peden, 2001: 20). II. Mentuhotep, (kendine layık görülen *kurucu* unvanını haklı çıkaracak biçimde) *ara dönem* dolayısıyla duraklayan ticari seferlere hız vermiş, askeri birliklerini de bu amaç doğrultusunda örgütlemeyi bilmiştir.

Krallık, Nübye kolonileşmesini başlatma gücünden henüz yoksundur. 1. Çağlayan'ın güneyinde sürekli askeri birlikler konuşlandırılmış değildir. Aşağı Nübyeli *şefler*, ara dönemin getirdiği otorite boşluğu nedeniyle, *İki Ülke*'nin yeniden bütünleştiği çağlara (2050'ye) kadar geniş bir hareket serbestisine sahip görünürler. Mısır'daki parçalanmanın sona erdiği 2050 sonrasında ise, kuzeydeki büyük komşudan bağımsız siyaset üretebilme olanağı daralmış olmalıdır. II. Mentuhotep'in Nübye siyaseti büyük olasılıkla üç hedef üzerine inşa edilmişti: a) 1. Çağlayan hattında sağlam bir güvenlik duvarı oluşturmak, b) Savaşçı Nübye kavimlerine ordu içinde, (ara dönemdeki gibi) *paralı asker* statüsünde görev vermek, c) İhtiyaç halinde (ticaret güvenliği için), 1.-2. çağlayanlar arasına asker gönderebilmek (Peden, 2001: 24).

3.2. *İki Mısır Birleşirken Aşağı Nübye'nin de Aynı Bütüne Eklemlenmesi*

Yukarıda adı geçen (Asvan'ın/sınırın 10 km. güneyindeki) *Abisko kaya yazıtlarına* bakılırsa, Orta Krallığın Nübye için belirlediği strateji başarılı olmuştur. Özellikle Nübyeli *paralı asker* Tjehemau'nun tanıklığının aktarıldığı kayıt sayesinde, birliklerin 2. Çağlayan'a kadarki bölgeyi denetleyebildiklerini, sefer başarıya ulaşır ulaşmaz geri döndüklerini (Nübye toprağında sürekli ikamet eden birliğin olmadığını) ve Nübyeli savaşçıların Mısır ordusunda yer almayı sürdürdüklerini anlarız. Kayıt, *alt rütbeli bir paralı asker*in içine girdiği kültürü benimseme hızını ve sonradan öğrendiği dilde askeri maceralarını özetleyecek denli Mısır evreninin parçasına dönüştüğünü göstermesi bakımından da önemlidir (Peden, 2001: 24-25).

Paralı asker Tjehemau'nun otobiyografisi, tarih ve antropoloji disiplinleri açısından değerli bilgilerle doludur. 1- Kral, Nübye seferlerinin en az birine bizzat önderlik etmiştir. 2- Mısır ordusuna hizmet veren Tjehemau gibi paralı askerlerin savaşçıları insanlar, onlarla aynı dili/kültürü paylaşan Nübye kavimlerine mensup kimselerdir. Bunların *cezalandırma seferine* maruz kalmalarının nedeni ise, Mısır'ın ticari ve askeri çıkarlarına aykırı hareket etmeleridir. Tjehemau'nun soydaşları ile kendisi arasında duygudaşlık kurmadığı, onları *düşman* olarak nitelediği görülür. Herhalde bunun nedeni,

sadakatın (soyutlama gerektiren) *Nübye toplumu* yerine, *somut bir kavme* yönelmiş olmasıdır. Nübye kavimleri, birbirlerini Mısır'a karşı *potansiyel müttefikler* değil de her an kapışabilir *rakipler* olarak tanımlamış, bu yüzden ortak hedeflerde buluşmamışlardır. Bu, kuşkusuz sonraları Nübye'nin fethini kolaylaştıran bir faktördür. 3- Nübye'den zaferle dönen kral, daha sonra Aşağı Mısır'a yönelip *İki Ülke*'yi birleştirme hedefine kilitlenmiş; Tjehemau da kralını takip etmiştir (Hamblin, 2006: 383-384). II. Mentuhotep'in güney ve kuzey yönünde gerçekleştirdiği neredeyse eş-zamanlı seferler, *İki Ülke'nin bütünleşmesi* ile *Aşağı Nübye'nin Mısır siyasal/düşünsel evrenine eklenmesinin* birlikte ilerleyen süreçler olduğu gerçeğine işaret etmektedir.

Kralın ağzından aktarılan bir kayıt, Aşağı Nübye'nin ilhakının Orta Krallığın kuruluş evresinde bile açıkça telaffuz edilen bir proje olduğunu ortaya koyar: "*İki Ülke'nin birleşmesi için çaba harcadım... Wawat ve [Batı Çölü] vahalar[1]... Onları da Yukarı Mısır'a ilhak ettim. Asileri [Düşmanları] oralardan söküp attım*". Fetihçi kral, askerlerini motive etmek için onları makam ve ganimetle ödüllendireceğini bildirmektedir. Birleşik krallığın kuruluşunda en kritik an, Orta Mısır eyaletlerinin Thebai'ye bağlanmasıdır. Mentuhotep, kendine biat eden valileri yerlerinde bırakmış, çocuklarına da *nomarklık* hakkı tanımıştır. Krala bağlılık bildirmeyip savaşı seçen nomoslar silahla yola getirilmiş; bu eyaletlere atanan valiler, devlet memuru olmaktan öteye gidememiştir (Hamblin, 2006: 384-385).

Nübyeli paralı asker Tjehemau'nun tanıklığına güvenilirse, kralın ordusunda Mısırlı birlikler kadar Wawatlı (Aşağı Nübye kıyılarından) paralı askerler ve Doğu/Batı çöllerinin göçebeleri de bulunmaktadır. Tjehemau'nun terfi alıp subaylık rütbesine ulaştığı ordunun en büyük başarısı, Herakleopolis kralının yenilgiye uğratılmasıdır. Savaşın başlarında düşman daha ataktır: 9./10. Hanedan'a bağlı birlikler, Thebai bölgesine kadar ilerleyip Yukarı Mısır başkentine ulaşmışlardır. Ancak 11. Hanedan ordusu bu saldırıyı bertaraf edince işler tersine döner, Thebai birlikleri çok geçmeden Herakleopolis'e girerler. Yenilenler Batı Çölü'ndeki vahalara sığınır; kral onların üzerine komutanı Kay'ı gönderir ve tutsakları Mısır'a getirip cezalandırır. 10. Hanedan'ın hezimetinden sonrası bellidir: Delta'nın fethi ve *İki Ülke'nin* tamamında Orta Krallık hâkimiyetinin kurumsallaşması. II. Mentuhotep, *İki Ülke'nin* klasik sınırlarının da ötesine göz dikmiş olmalıdır. Zira Aşağı Nübye kadar, Sina, Kenan/Levant ve Libya'ya da seferler düzenlemiştir. Ancak fetih stratejisinden sonuç alınan tek yer Orta Nil çevresi, yani Batı Çölü vahaları ile Aşağı Nübye kıyılarıdır (Hamblin, 2006: 385-387).

11. Hanedan'ın (özelde II. Mentuhotep'in) eseri Orta Krallık, eski ile yeninin sentezi gibidir. Siyasal yaşamda yansımaları olan yeni kültürlerin güçlenişi bile bu gerçeğe işaret eder. II. Mentuhotep devrinde bolca referans

verilen tanrıların başında Osiris gelir ki bu tanrı Orta Krallığın kuruluşuyla özdeşleştirilen *bereketi* ve *yeniden doğuşu* simgelediğinden yeşil renkte resmedilmiştir. Orta Krallığın Mısır dini yaşamına en büyük armağanı ise Amon'dur. Güneş-Tanrı Amon, köken itibarıyla Thebai kentine ait yerel bir tanrı olduğu halde, kurucu hanedan bu kentten çıktığı için, yerel mitolojiden *ulusal* mitolojiye terfi etmiş ve Mısır dininde kalıcı yer edinmiştir (Callender, 2003: 143-144). Burada, Eski Krallık mitolojisinin revizyonu söz konusudur. Aynı durum, kamusal alanının fiziki inşasında da yaşanır. Birleştirici hanedan, ara dönemin sona erdiğini bütün tebaaya kanıtlamak için anıtsal mimari atılımlarını sürdürmüştür; tapınaklar ve anıt-mezarlar kadar, sınır güvenliği açısından vazgeçilmez olan sur ve kale inşaatlarına da hız vermiştir. İşgücünün piramitler yerine kale/sur yapımına yönlendirilmesi yenidir, krallığın içine düştüğü uzun soluklu fetret devrinin bir yansımasıdır.

3.3. Geç 11. Hanedan Devri'nde (MÖ. 2010-1991) Nübye ve Punt (Eritre-Cibuti) Seferleri; Servetin ve Doğal Kaynakların Eskiden Olduğu Gibi Sarayda Birikmesi

III. Mentuhotep (2010-1998), babasının kurduğu düzeni sadakatle sürdüren bir kraldır. O da Nübye ticari seferlerini silahlı birliklerle desteklemiş, sınıra yerleştirdiği askerlere (hepsi birbiriyle bağlantılı) üç görev vermiştir: 1- sınırları korumak, 2- periyodik akınlarla yerli önderleri korkutup onları itaat altına almak, 3- ticari kervanların yanına asker katarak seferlerin güvenliğini garanti etmek. Onun hükümdarlığında, *Eski Krallık* devrindeki ticari ağların yeniden kurulduğu görülür. Zira III. Mentuhotep, Nil-Çöl-Kızıldeniz hattında (nehir, kara ve deniz yolları izlenerek) gerçekleştirilen *Punt* (Eritre-Cibuti-Somali) seferlerini kaldığı yerden başlatan ilk *Orta Krallık* hükümdarıdır (Török, 2009: 83-84).

Fetih tamamlandıktan sonra neyin geleceği aslında en baştan bellidir: anıtsal mimari, sarayda olgunlaşan sanat anlayışının ülke sathına yayılıp genelleşmesi ve uzun-mesafeli ticari seferlerin merkezî devlet eliyle korunup kollanması... III. Mentuhotep devrindeki gelişmeler, bu yargıyı doğrular niteliktedir. Orta Krallığın ikinci hükümdarı, dikkatini fetihten ziyade kurumsallaşmaya ve iç üretim ya da ticaretten gelen serveti merkezde biriktirmeye vermiştir. Kayıtlarda, kralın ülkesini Sina göçebelerinin akınlarından korumak için Delta'nın doğusuna sur yaptırdığı nakledilir. Onun zamanındaki *Punt* seferinin kapsamı ve uygulamaya konuluşu bile, *ara dönem*deki siyasal bölünmüşlük halinden sonra devletin nasıl toparlandığını ve

ekonomik yaşamda nasıl merkezi bir rol üstlendiğini göstermeye yeter (Hamblin, 2006: 388).

Punt seferinin lideri (Yukarı Mısır valisi) Henenu'nun Nil'i Kızıldeniz'e bağlayan Hammamat Vadisi'nde (kuru nehir yatağında) bıraktığı otobiyografik kaya yazıtlarına göre, seferde 3000 kişi görev yapmış, Punt'tan gemi ile getirilen sakız/reçine/tütsü eşeklerle Nil kıyılarına ulaştırılmıştır. Kayıta kara yolculuğuna dair tafsilatlı bilgi verildiğinden, eşeklerin sefer ekibi için yiyecek-içecek ve yedek sandalet taşıdığı biliniyor. Herhalde Kızıldeniz'e açılan gemilere ait parçalar da karayolu ile deniz kıyısına taşınmış ve orada monte edilmişti. Ekip için asıl önemli sorun ise, yol güvenliği idi. Anlaşılan, Henenu, öncü ve artçı birlikler ile sol ve sağ kanattan oluşan dörtlü güvenlik duvarını bile yeterli bulmamış; seferin başarısı için Doğu Çölü göçebelerinden de yardım almıştır (Hamblin, 2006: 389).

Yine Hammamat Vadisi'ndeki bir kitabeden, IV. Mentuhotep devrinde (1998-1991) Mısır'ın Nübye ve Punt siyasetinin değişmediğini, fetih/ilhak hedefi gütmeyen ticari ve askeri seferlerin sürdüğünü öğreniriz. Kayıta anlatılanlar, *Eski Krallık* düzeninin (sanki *fetret devri* yaşanmamış gibi) devam ettiği hissini verir: Nübye ve Punt seferleri bir yana, Doğu Çölü'nde yine granit ve diğer sert taş türleri bulunup çıkarılmaktadır (Lichteim, 1975: 113-115). Eski Krallıkta bu taşlar anıtsal bina inşaatlarında ve heykel yapımında kullanılıyordu. Demek ki Orta Krallık bu açıdan da eskinin devamı idi.

IV. Mentuhotep'in kısa taht döneminde, taş ocaklarının bulunduğu bölgelere yapılan dört sefere ait kayıtlar vardır. Bunların ilk ikisine önderlik eden İntef, El-Hudi Vadisi'ndeki taş ocaklarından bol miktarda ametist çıkarıp bunları kralının sarayına güvenle ulaştırmayı başarmıştır. El-Hudi, Asvan'ın (*İki Mısır*'ın güney sınırının) 35 km. güney-doğusuna düşer, yani Aşağı Nübye'ye ait bir coğrafyadır. Seferlerde (büyük olasılıkla Nübyeli) paralı askerler de görevlendirilmiştir (Peden, 2001: 25-26). Bu, Orta Krallığın Aşağı Nübye'yi arka-bahçesi olarak görmeye başladığının sağlam bir kanıtıdır.

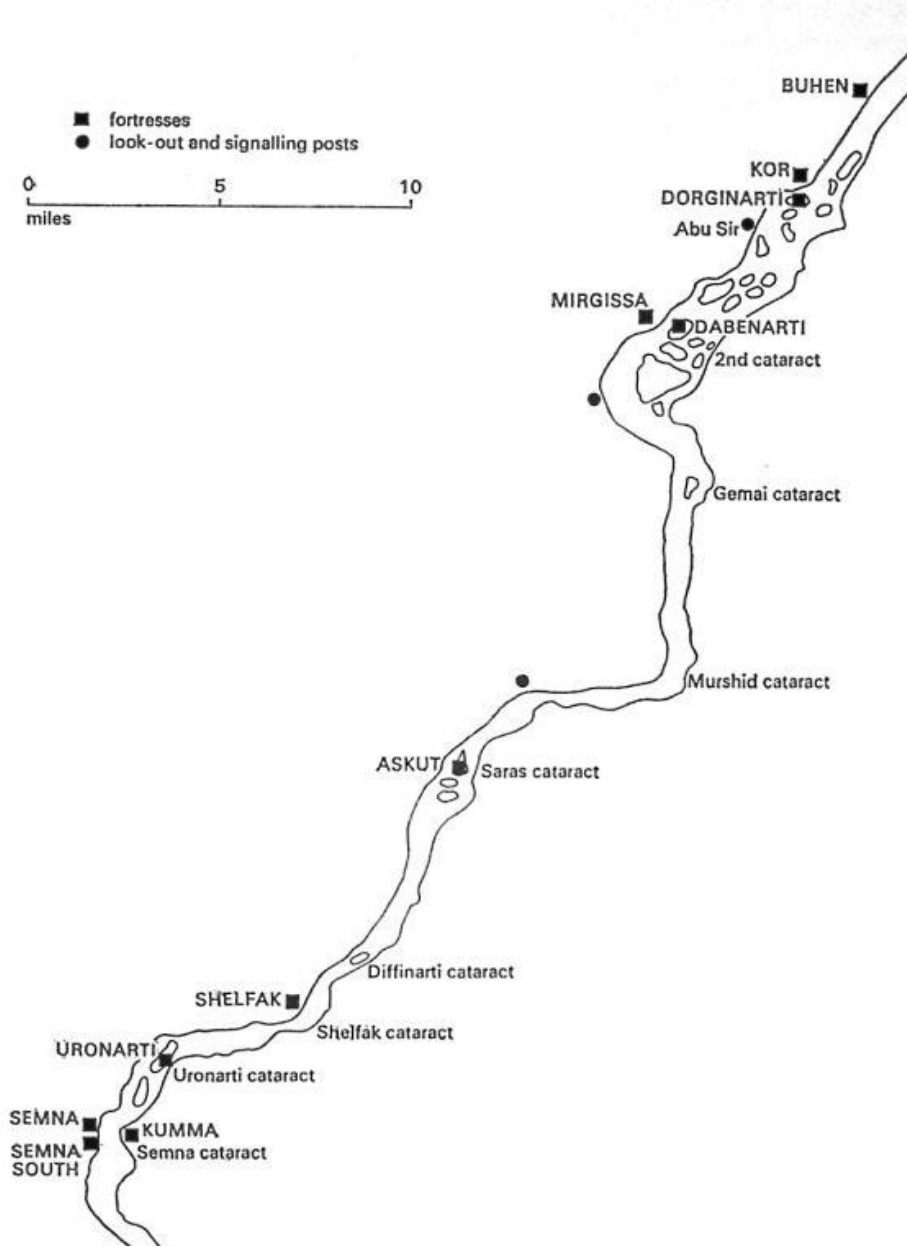
En sık ziyaret edilen bölge ise, Hammamat Vadisi'dir. Kayıtlarda, çöl seferlerinden sorumlu bir generalin buraya küçük bir ekiple gittiği aktarılır. Seferin amacı, herhalde Nil ile taş ocakları arasında istasyonlar oluşturmak ve bunlar sayesinde ocaklara giden ekiplerin su ihtiyacını karşılamaktır. Hammamat Vadisi ocaklarına gönderilen en kalabalık ekibin önderi, vezir Amenemhat'tır. Kayıtlara bakılırsa, maden ve taş işçileri, altın arayıcılar, zanaatkârlar (taş yontucuları), sanatçılar ve mimarlardan oluşan 10.000 kişilik ekibin en büyük başarısı, seferden (kralın mezarına lahit olarak konmak üzere) muazzam büyüklükte bir taş blokla dönmesidir. Bloğun Nil kıyılarına getirilmesi, geniş bir nehir taşıtına yüklenmesi ve akış yönü izlenerek Delta'ya indirilmesi, büyük bir işgücünün örgütlenmesini gerektirmiştir. Gerçekten, taş

bloğun karadan su taşıtına yüklenip Delta'ya götürülmesi için 3000 kişilik dev bir ekip görevlendirilir (Hamblin, 2006: 390). Seferi hatasız tamamlayan Amenemhat'a gelince, onun Mısır tarihindeki rolü vezirlikten çok öteye gidecektir.

3.4. Amenemhat (1991-1962) ve Ardıllarının "Yayılmacı" Programı: 12. Hanedan Devri'nde (1991-1802) Aşağı Nübye'nin Kale-Üsler Yoluyla Kolonileştirilmesi ve İlhakı

Mısır-Nübye ilişkilerini yeni bir evreye taşıyıp "Orta Krallık yayılmacılığı"nı başlatan kral, 12. Hanedan'ın kurucusu Amenemhat'tır (1991-1962). IV. Mentuhotep'in ardında varis bırakmamasını fırsat bilerek tahta çıkan I. Amenemhat, anne tarafından Elefantinlidir, yani 1. Çağlayan (Mısır-Nübye sınırı) üzerindeki Abu Adası'ndandır (Bunson, 2002: 25).

Resmi kayıtlarda, kraldan *yeni bir siyasal düzenin kurucusu* olarak değil, *eskinin görkemini (altın çağı) geri getiren reformcu* olarak söz edilir. Onun "hükümet programı anlamında kendine verdiği isim *whm mswt*, Doğumların Tekrarlayıcısı, 'Rönesans'tan başka bir anlama gelmez. 12. Hanedan'ın kralları, 5. ve 6. hanedanın uygulamalarını canlandırırlar, eski krallar için tapınaklar yaparlar, geçmişin edebi kalıntılarını korumaya alırlar, böylece *Eski İmparatorluk* başlığı altında bir geçmiş yaratırlar. Bu geçmişin hafızası aracılığıyla topluluk olurlar, meşruiyet kazanır, otorite kurar ve güven verirler" (Assmann, 2001: 37). Ancak modern çağın temellerini atan "Rönesans"ın ilkçağdan farklı bir gelenek başlatması gibi, Orta Krallık da yücelttiği ve yeniden canlandırdığını iddia ettiği Eski Krallıktan farklıdır. Eskisinin aksine (belki de onun akıbetinden kaçınmak için), sınırları genişletmeyi ideolojik bir hedef olarak belirleyen Orta Krallık, Mısır kültürel/siyasal evrenini 1. Çağlayan'ın ötesine taşımayı amaç edinmiş; Aşağı Nübye'yi de içeren daha geniş bir *ülke* inşasına odaklanmıştır. Aşağı Nübye'de kurulan ve sayıları hızla artan koloni-üsler, ekonomik ve askeri yayılmacılık yönünde atılan en önemli adımlardır.

Harita 3: Mısırlıların *Orta Krallık Dönemi*'nde (2050-1750) 2. Çağlayan çevresinde (Aşağı Nübye - Yukarı Nübye sınırında) kurdukları ticari üsler ya da kale-yerleşimler (Kaynak: Adams, 1977: fig. 27).

Eski Krallık, askeri ve ticari çıkarları doğrultusunda, önce ülkenin güney sınırı olan 1. Çağlayan'daki Abu Adası'nda, sonra daha güneydeki Kuban'da ve en son 2. Çağlayan civarındaki Buhen'de kaleler-surlar inşa etmişti (Vogel, 2010: 7-9). Takriben 2900-2600 arasında kuruldukları anlaşılan Kuban ve Buhen kale-yerleşimlerinde, Mısır'dan Nübye'ye giden göçmenlerin ikamet ettiği düşünülmektedir. İki yerleşimin ortak özelliği, maden ve taş ocaklarına yakın olmaları ve mal akışı açısından stratejik noktalarda konumlanmalarındır.

12. Hanedan (1991-1802) kralları, 2. Çağlayan hattını kolonileştirme ve orada *surlarla korunan kale-yerleşimler* inşa etme projesini daha da ileri noktaya taşıdılar, hatta bu icraati sistematik ve programlı hale getirdiler. *Kerpiç tuğladan* yapılan korunaklı askeri üsler, Orta Afrika mallarının Yukarı Nübye'nin ilk siyasal merkezi "Kerma Krallığı" üzerinden Mısır nüfuzu altındaki Aşağı Nübye'ye, oradan da Mısır'a girmesini kolaylaştırıyordu. Orta Krallık, Eski Krallıkta olduğu gibi, Nübye'ye ticari ya da askeri seferler düzenlemekten geri kalmadı. Aradaki asıl fark, Aşağı Nübye'nin (kale-üsler aracılığıyla) ilhakından ve komşu/yabancı topraklar olmaktan çıkıp Mısır evreninin parçasına dönüşmesinden sonra, seferlerin yalnızca Yukarı Nübye'ye / Kerma'ya (2. Çağlayan'ın güneyine) yönelmesi oldu.

I. Amenemhat'ın en önemli icraatlarından biri, veziri Antefoker'i kapsamlı bir Aşağı Nübye seferine göndermesidir. 1.-2. çağlayanlar arasındaki Korosko yerleşiminde keşfedilen kaya yazıtları, bu kralın hükümdarlığının 29./son yılında (1962) Mısır birliklerinin Wawat'a girdiğini ve Aşağı Nübye önderleri üzerinde zafer kazandığını nakleder (Bunson, 2002: 207). Korosko, Doğu Çölü'ndeki altın ocaklarına giden karayolunun çıkış noktasında bulunduğuna göre, seferin amacı hem askeri hem ekonomiktir. Aşağı Nübye (Wawat) işgali, bu seferle başlamış olabilir. Zira Amenemhat, seferden yıllar önce (nihai amacının fetih olduğunu gösterircesine) 1.-2. çağlayanlar arasındaki stratejik noktalara kerpiç tuğladan kaleler inşa ettirmiştir. *İkkur ve Kuban kaleleri* Nil'i Doğu Çölü'nün altın rezervlerine bağlayan Allaqi Vadisi'nin (kuru nehir yatağının) çıkışında, *Aniba kalesi* Aşağı Nübye'nin merkezinde, *Buhen kalesi* daha güneyde (2. Çağlayan civarında) konumlanır. Başka kayıtlardan, Amenemhat'ın 10. ve 18. taht yıllarında da Nübye'ye küçük çaplı seferler düzenlendiği anlaşılmaktadır. Demek Wawat ülkesi Mısır işgaline direnmiş; 12. Hanedan'ın ilk kralı, nihai sefer için uzun bir ön-hazırlık yapmak zorunda kalmıştır (Török, 2009: 84-85).

2. Çağlayan kaleleri, her şeyden önce Mısır'ın güneyden gelebilecek akınlardan korunmasını kolaylaştıran güçlü bir savunma hattı oluşturur. Bunların her birinde 100 ila 500 Mısır askerinin görev yaptığı sanılmaktadır (sayı surların genişliğine göre değişebilmektedir). Mısırologların üzerinde anlaşmaya vardıkları husus, bu üslerin sınır güvenliği dışında iki işlev daha

gördükleridir. 1- Aşağı Nübye'nin yerlileri C-Grup halkını gözetim altında tutarak Mısır ile Kerma (3. Çağlayan) arasındaki ticareti sürekli ve dinamik kılmak, 2- Doğu Çölü'ndeki taş ve maden ocaklarının güvenliğini garanti ederek buralardan çıkan hammaddelerin sorunsuz biçimde Mısır'a girmesini sağlamak (Török, 2009: 85).

Sonuç

Mısır Orta Krallığı (MÖ 2050-1750), ticari ve askeri çıkarları doğrultusunda, Aşağı Nübye kıyılarında surlarla korunan 17 kale inşa ettirdi ve bu üsler sayesinde Nil'in 1.-3. çağlayanları arasındaki bölgeyi *kolonileştirdi*. Buradaki yerli kültür MÖ 2800 sonrasında yok olduğu için, Aşağı Nübye nüfusu zaten minimuma inmişti. Kıyı ahalisi ve Doğu Çölü'nde ikamet eden yarı-göçebe Medjay kavimleri, “ilhak/fetih aracı” olarak işlev gören kolonileşme sürecine direnemediler. Hatta bunların içinden çıkan ve kendilerini kavimsel bağlarla tarif ettikleri için birlik olamayan bazı savaşçılar, ihtiyaç halinde Mısır ordusuna paralı askerlik hizmeti vererek Aşağı Nübye'nin Mısır'a eklenmesine destek bile oldular. Nübye'de Mısır'dan bağımsız siyaset üretebilen ve hatta onunla eşit koşullarla ticaret yürüten biricik aktör olarak 3. Çağlayan / Kerma Havzası'nda kurulan Kush Krallığı kalmıştı. Ama Mısır, Aşağı Nübye deneyimlerinden hareketle, “yayılmacı” bir devlet ideolojisinin ve programının temellerini attı; Yeni Krallık devrinde (MÖ 1540-1070) hem Kerma'yı hem de kuzeydoğuda Sina-Filistin'i ilhak etti.

Bu makale, *yayılmacı* programın erken Mısır devlet ideolojisinde yerinin olmadığını, *Eski Krallıkta* (2700-2200) “savaş”ın ticari yolları düzene koymak için nadiren başvurulan bir araç olduğunu ve *fetih arzusunun* (merkeziyetçi devlet sisteminin krize girdiği) *Ara Dönem*'in (2200-2050) belirsizliklerle dolu ikliminde oluşmaya başladığını göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Ara Dönem'de taşra yönetimleri fiilen bağımsız birimlere dönüştüğünden, saray otoritesinin yeniden tesisi, önce eyaletlerin birleştirilmesini, sonra Thebai (Yukarı Mısır) Krallığı'nın Herakleopolis (Orta Mısır) Krallığı'nı yenip onun topraklarına el koymasını ve nihayet Aşağı Mısır (Delta) bölgesinin fethini gerektirmiştir. 150 yıllık ara dönemin özeti, siyasi bölünmüşlük ve belirsizlik, bu durumun getirdiği “sürekli savaş hali”, ekonominin ve siyasetin yerelleşmesi, sınır-ötesi ticaretin sekteye uğraması, görkemli kamu binaları inşaatları durduğu için büyük işgücü gerektiren maden ve taş ocakları işçiliğinin zayıflamasıdır. *Ara Dönem*'e son verip Orta Krallığı kuran 11. ve 12. hanedanların programı, bu *fetret devri* sanki hiç yaşanmamış gibi, Eski Krallık düzenine dönmektir. Bunu başarmışlardır da. Tek farkla... Ara Dönem'de siyasal birliğin tesisini mümkün kılan *fetihçi ideoloji* terk edilmemiş; sınır güvenliği (istikrarın sürekliliği) ve sarayın sınır-ötesi ticaret/madencilik

faaliyetleri sayesinde ekonomik tekel (dolayısıyla, siyasal iktidar tekeli) kurabilmesi için "fetih stratejisi" komşu bölgelere doğru genişletilmiştir. Yayılmacı programın ilk kurbanının Aşağı Nübye olması da kaçınılmazdır. Zira Mısır devletinin bölgedeki siyasal nüfuzu, *Erken Hanedanlar Devri*'nde (3100-2700) başlamış, yerli Nübyelilerin kıyıları terk ettiği *Eski Krallık Devri*'nde de artarak sürmüştür. Ara dönemde Mısır'dan bağımsız bir Aşağı Nübye birliği/krallığı oluşamadığı için de, fetret devrini atlatan kudretli bir devletin sistematik bir kolonileştirme programı ile burada sürekli hâkimiyet kurması kolay olmuştur.

Nübye'yi kolonileştiren ve ilhak eden, niçin Eski Krallık değil de Orta ve Yeni Krallık oldu? Bu zor soruyu birkaç maddede yanıtlamaya çalışalım. 1- Eski Krallık, dış ticarete ve sınır-ötesi taş/maden ocakları işletmeciliğine büyük önem veriyordu, ama bu tip etkinlikleri örgütlemek için yayılmacı bir stratejiye ihtiyacı yoktu. Yabancı malları ya da ocaklardan çıkarılan doğal kaynakları Mısır'a ulaştıran kervanlar göçebe kavimlerin akınlarına maruz kaldıklarında, yol güvenliğini sağlamak için sorunlu noktaya *cezalandırma seferi* düzenlemek yetiyordu. Eski Krallık bu yüzden düzenli bir orduya sahip olmadı, toplanan askerler de ülke-dışında sürekli ikamet etmediler: Ticari yolları düzene sokan birlikler, görevleri biter bitmez geri döndüler. 2- Mısırlı seçkinlerin önceliği, anıtsal binalar (piramitler, tapınaklar, saraylar) aracılığıyla kamusal alanının en görkemli biçimde inşa edilmesi idi. Bunun için tonlarca inşaat malzemesi ile muazzam bir işgücünün bir araya toplanması gerekiyordu. Komşuların hiçbiri Mısır'ı tehdit edecek askeri güce sahip olmadığından, Eski Krallık sınır güvenliğini pek fazla dert etmeden ülkenin imarına yoğunlaşabildi. 3- Mısırlılar, "Kara Toprak" ya da "İki Ülke" olarak adlandırdıkları yurtlarını evrenin merkezine koyuyorlardı. Bu anlayış, krallığın "yayılmacı" bir program izlemesine engeldi. Mısır-merkezli evren tasarımı öyle güçlü idi ki, MÖ 3000 civarında Güney Filistin'de ticaret kolonileri kuran Mısırlılar öldüklerinde mutlaka yurtlarına getirilip gömüldüler ve asla yabancı topraklarda bırakılmadılar. Mısır, Akdeniz ile Nil'in 1. Çağlayanı arasındaki kıyı bölgelerinin toplamından ibaretti; 1. Çağlayan'ın güneyi, Sina-Filistin ve Doğu/Batı çölleri (dolayısıyla vahalar) *Kemet*-dışı topraklar sayılıyordu. 4- Ama Ara Dönem'in şiddet dolu ikliminde devlet ideolojisi ister istemez yenilendi. Fetret Devri'nin başında sıradan bir taşra kasabası olan Thebai, bağrından Orta Krallığı kuran bir hanedan çıkardı. Bu hanedan, başarısını isabetli genişleme stratejilerine borçluordu. Mısır'ın 40 kadar vilayetinden biri olan Thebai, macerasının sonunda diğer bütün vilayetlere hâkim olmuş, üstelik Eski Krallığın son dönemlerine nazaran çok daha merkezîyetçi bir yönetim kurmuştu. Mütevazı bir kökene sahip olduğu halde Orta Krallığı inşa etme onuruna erişen 11. Hanedan, savunma hattını klasik sınırlardan ileriye taşımak, tabir yerindeyse kendine "yaşam alanı" açmak için genişlemek istiyordu.

Genişlemek için en uygun coğrafya da Aşağı Nübye idi. Çünkü, a) bölge nüfusu kolonileşmeye uzun boylu karşı koyamayacak denli azalmıştı, b) burası Nil'in devamı olduğundan Mısır evrenine kültürel ve ideolojik düzeylerde de kolayca eklenilebilirdi.

Mısır devlet ideolojisindeki değişimin nedenlerine odaklanan bu metnin bir diğer hedefi, "Kuzeydoğu Afrika'nın ekonomik, kültürel ve siyasal merkezi" olan Mısır'a nazaran "çevre" konumundaki Aşağı ve Yukarı Nübye'nin toplumsal örgütlenme ve devletleşme bakımından Eski ve Orta krallıklara göbekten "bağlı" olduklarını göstermektir. Wawat ve Kerma'daki demografik değişimler, bu toplumların bölgeler-arası ticarete oynadıkları rol ve siyasal kurumsallaşma düzeyleri, iç dinamikler kadar (belki ondan daha da fazla) güçlü Mısır devletinin çıkarları ve yapısal dönüşümü doğrultusunda belirlenmektedir.

Kaynakça

- Adams, William Y. (1977), *Nubia: Corridor to Africa* (Princeton: Princeton University Press).
- Assmann, Jan (2001), *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (İstanbul: Ayrıntı).
- Bunson, Margaret R. (2002), *Encyclopedia of Ancient Egypt: Revised Edition* (New York: Facts On File).
- Buzon, Michele Rose (2011), "Nubian identity in the Bronze Age: Patterns of cultural and biological variation", *Bioarchaeology of the Near East*, 5: 19-40.
- Callender, Gae (2003), "The Middle Kingdom Renaissance (c.2055-1650 BC), Shaw, Ian (Ed.), *The Oxford History of Ancient Egypt*, (New York: Oxford University Press): 137-171.
- Çıvgın, İzzet (2014a), "Ön ve Erken Hanedanlar Devri'nde (MÖ. 3300-3000) Levant'ta Kurulan Ticaret Kolonilerinin Mısır Devletleşmesine Katkısı", *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3 (2): 99-155.
- Çıvgın, İzzet (2014b), "Neolitik'ten 'Mısır Eski Krallığı'nın Kuruluşuna Kadar Mısır-Nübye/Sudan İlişkileri (MÖ. 5000-2700): Takas, Kültürel Etkileşim ve Devletleşme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (5): 15-44
- Darnell, John Coleman ve Manassa, Colleen (2007), *Tutankhamun's Armies: Battle and Conquest during Ancient Egypt's Late 18th Dynasty* (Hoboken: John Wiley & Sons, Inc.).
- David, Rosalie (2003), *Handbook to Life in Ancient Egypt: Revised Edition* (New York: Facts On File).
- Fairburn, Erin, "Reading 6: Wisdom of Amenemhat", *Brown University – Summer Course – Ancient Egyptian Hieroglyphs* (Brown Ün. – Eski Mısır Hiyeroglifleri Dersi), 2011, ss. 166-171, <http://proteus.brown.edu/fairburn/7342?view=print>.
- Fields, Nic (2007), *Soldier of the Pharaoh: Middle Kingdom Egypt 2055-1650 BC* (Oxford: Osprey Publishing).

- Graves, Carl (2010), *Egyptian Imperialism in Nubia c. 2009-1191*, Yayımlanmamış Master Tezi, The University of Birmingham – Institute of Archaeology and Antiquity.
- Hafsaas-Tsakos, Henriette (2009), "The Kingdom of Kush: An Afrikan Centre on the Periphery of the Bronze Age World System", *Norwegian Archaeological Review*, 42 (1): 50-70.
- Hamblin, William J. (2006), *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC: Holy Warriors at the Dawn of History* (London – New York: Routledge).
- Harkless, Necia Desiree (2006), *Nubian Pharaohs and Meroitic Kings: The Kingdom of Kush* (Bloomington – Milton Keynes: AuthorHouse).
- Lichtheim, Miriam (1975), *Ancient Egyptian Literature Vol. I: The Old and Middle Kingdoms* (Berkeley & Los Angeles: University of California Press).
- Moreno Garcia, Juan Carlos (2010), "War in Old Kingdom Egypt (2686-2125 BCE)", Vidal, Jordi (Ed.), *Studies on War in the Ancient Near East: Collected Essays on Military History*, (Münster: Ugarit-Verlag): 5-47.
- Peden, Alexander J. (2001), *The Graffiti of Pharaonic Egypt: Scope and Roles of Informal Writings* (Leiden: Brill).
- Richards, Janet (2000), "Modified Order, Responsive Legitimacy, Redistributed Wealth: Egypt, 2260-2040 BC", Richards, J. ve Van Buren, M. (Eds.), *Order, Legitimacy, and Wealth in Ancient States*, (Cambridge: Cambridge University Press): 36-45.
- Seidlmayer, Stephan (2003), "The First Intermediate Period (c.2160-2055 BC)", Shaw, Ian (Ed.), *The Oxford History of Ancient Egypt* (New York: Oxford University Press): 108-136.
- Smith, Stuart Tyson (1998), "Nubia and Egypt: Interaction, Acculturation and Secondary State Formation from the Third to First Millennium B.C.", Cusick, James (Ed.), *Studies in Culture Contact: Interaction, Culture Change and Archaeology* (Carbondale: Southern Illinois University): 256-187.
- Spanel, Donald B. (2012), "Egypt: Middle Kingdom Egypt", Silberman, Neil Asher (Ed.), *The Oxford Companion to Archaeology, Vol. 1* (New York: Oxford University Press).
- Sundsøl, Kjetil (2011), "The Uruk Expansion: Culture Contact, Ideology and Middlemen", *Norwegian Archaeological Review*, 44 (2): 164-185.
- Török, László (2009), *Between Two Worlds: The Frontier Region between Ancient Nubia and Egypt, 3700 BC – AD 500* (Leiden – Boston: Brill).
- Vinogradov, Igor V. (1991), "The Middle Kingdom of Egypt and the Hyksos Invasion", Diakonoff, Igor M. (Ed.), *Early Antiquity* (Chicago: The University of Chicago Press): 158-171.
- Vogel, Carola (2010), *The Fortifications of Ancient Egypt – 3000-1780 BC* (Oxford: Osprey Publishing)
- Wilkinson, Toby (2014), *The Nile: Downriver through Egypt's Past and Present* (London: Bloomsbury).
- Willems, Harco (2010), "The First Intermediate Period and the Middle Kingdom", Lloyd, Alan B. (Ed.), *A Companion to Ancient Egypt – Vol. I* (Chichester: Wiley-Blackwell): 81-100.
- Zakrzewski, Sonia R. (2007), "Gender Relations and Social Organisation in the Predynastic and Early Dynastic Periods", Goyon, J.-CL. ve Cardin, C. (Eds.), *Proceedings of the 9th International Congress of Egyptologists* (Leuven: Peeters): 2005-2019.